

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Kršková

Sociálně-kulturní napětí na Loučeni v poslední třetině 19. století

(Konflikty vyplývající z aktivity Josefa Schulze v místní Čtenářské besedě)

Socio-cultural tensions in Loučeň during the last third of 19th
century

(Conflicts resulted from activity of Josef Schulz in the local Club of readers)

Poděkování:

Vřelé díky patří především paní doc. Magdaleně Pokorné za cenné a citlivě vyslovované připomínky, kterými mě obohacovala během příprav a samotného psaní práce, ale také za podporu v momentech, kdy byla většina uliček k potřebným informacím slepá. Dále chci poděkovat doktoru Denku Čumlivskému za rady týkající se orientace ve fondech církevních pramenů. Díky patří také Janu Juřenovize SOkA Mladá Boleslav, Vítu Kochánkovi ze SOkA Nymburk a pracovníkům SOA Praha za pomoc při dohledávání pramenů v příslušných fondech a velmi milé jednání. Děkuji také Bc. Markétě Lisé za konečnou korekturu textu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Abstrakt (česky)

Práce se týká konfliktů vyplývajících ze založení Čtenářské besedy na Loučeni v roce 1874. Ve sporu místního faráře s představiteli čtenářské besedy se odrážejí různé problémy: dobový antisemitismus, rozkol v české politice, který během sedmdesátých let 19. století vyvrcholil osamostatněním Národní strany svobodomyslné nebo upadající autorita katolické církve. Pře vyvolaná banální událostí je nakonec vyšetřována před soudem, což z ní činí záležitost nevšední. Cílem práce je vysvětlit jednání aktérů sporu, v kontextu daného období a zachytit podněty, které jejich chování ovlivňovaly.

Klíčová slova (česky)

Čtenářská beseda, adamité, antisemitismus, farář, Národní strana svobodomyslná, Národní strana, poslední třetina 19. století

Abstract (in English)

The bachelor thesis is focused on a conflict arising from establishment of the Club of readers in Loučeň in 1874. In the dispute of the local priest with the leaders of the Club of readers there are several problems reflected; contemporary antisemitism, dissent in Czech politics which culminated during of the 70s of the 19th century, separation of the National Liberal Party or declining authority of the Catholic Church. The conflict caused by a trivial incident is finally examined in the court, which makes it an unusual affair. The aim of the bachelor thesis is to explain the behavior of the participants in the dispute in context of the given period and to describe the stimuli that influenced their behavior.

Keywords (in English)

The Club of Readers, Adamites, Antisemitism, Priest, National Liberal Part, National party, last third of the 19th century

Obsah

Úvod	6
1. Literatura a prameny	7
1.1. Literatura	7
1.2. Prameny	8
2. Thurn-Taxisové a panství Loučeň	10
2.1. Panství Loučeň a její majitelé v průběhu dlouhého 19. století	10
2.2. Sociální struktura obyvatelstva	12
2.3. Rudolf Thurn-Taxis	14
2.4. Thurn-Taxisové a jejich interakce s Loučeňskými	16
3. „Bylo to hezké, když přijížděli v letě hosté na letní byt.“	18
3.1. Volný čas a letní byty	18
3.2. Útěk z města	18
3.3. Každodennost „luft'áků“ na Loučeni	20
4. Portrét obyčejného venkovského faráře na konci 19. století	26
5. Založení Čtenářské besedy jako počátek loučeňského spolkového života	31
5.1. Význam čtenářských spolků	31
5.2. Založení Čtenářské besedy	32
5.3. První předseda Čtenářské besedy Josef Schulz	33
6. „V našem okrese obíhá více než měsíc podivná pověst, že někteří mladočeši ve vřkolu Nymburka obnovili náboženskou sektu Adamitů“	36
6.1. Oslava v hostinci „u Dragounů“	36
6.2. Noviny jako platforma pro řešení osobních sporů	37
6.3. „Někteří mladočeští přemrštěnci v okrese nymburském obnovili sektu Adamitů“ ..	39
7. Čtenářská beseda po Schulzovi a nový farář	45
Závěr	48
Prameny a literatura	51

Úvod

Venkovská společnost se do procesu národního sebeuvědomění zapojovala během dlouhého 19. století poněkud pomaleji, než tomu bylo u společnosti městské. Během druhé poloviny století se i díky vlastenecky orientovaným spolkům tento rozdíl postupně smazával. Tématem mé práce je společenské a kulturní dění na Loučeni v poslední čtvrtině 19. století. Dílčí pozornost budu ve své práci věnovat fenoménu letních bytů. Na problematice letních bytů mě zajímá především otázka, jaký konkrétní dopad měl tento fenomén na společenské a kulturní dění na Loučeni. Zda návštěvníci z města dokázali určitým způsobem ovlivnit místní obyvatelstvo a třeba je i posunout dále v procesu národního sebeuvědomění. Dále mě bude zajímat, jaké byly konkrétní interakce letních hostů na Loučeni s místním obyvatelstvem v komparaci s jinými lokalitami.

Kladu si otázku, jaká byla cesta loučeňských obyvatel k založení prvního, kontinuálně fungujícího, spolku a motivace některých jedinců k jejich zapojení do spolkového života. Jaké byly počátky Čtenářské besedy na Loučeni a s čím se krátce po založení museli její představitelé potýkat? Jaký vliv měli konkrétní členové spolku na jeho přijetí loučeňskou společností a místním farářem? Cílem mé práce bude mimo jiné zachytit, zda a jakým způsobem se projevovalo dobové politické dění v lokálních konfliktech. Mohl se rozkol mezi *Národní stranou* a *Národní stranou svobodomyslnou* určitým způsobem promítat do každodenního života venkovských lidí?

Zajímá mě, jak se na Loučeni vyvíjel vztah mezi novými a starými autoritami. Na příkladu loučeňského faráře Františka Dvořáka připomenu úlohu faráře ve venkovské společnosti a její proměnu v poslední třetině 19. století. Na základě dostupných pramenů chci dokumentovat vztah faráře k nově vzniklému spolku, který měl ambice ovlivnit svým působením společenské a kulturní dění v dané lokalitě. Jednou z otázek, které se v práci budu věnovat, je motiv církevního hodnostáře k veřejnému vystoupení vůči Čtenářské besedě. Budu hledat odpověď na otázku, zda se do Dvořákova jednání promítal vyvíjející se katolický antisemitismus, popř. antijudaismus.

Dále mě zajímá, jakým způsobem se dokonfliktu promítalo využití dobových periodik, jako jednoho z prostředků řešení lokálních sporů, resp. jejich šíření do obecného povědomí. Jaká byla motivace účastníků sporu k využití dobových periodik a dle čeho se ve volbě konkrétních tiskovin rozhodovali? Mělo na jejich jednání vliv spíše pragmatické uvažování nebo svou roli sehrála také politická orientace konkrétních jedinců? Na všechny tyto otázky se pokusím na stránkách této práce najít odpověď.

1. Literatura a prameny

1.1. Literatura

Ze základní literatury, týkající se problematiky národního sebeuvědomění v českých zemích, jmenuji především práce Miroslava Hrocha: *Na prahu národní existence*,¹ Otto Urbana: *Česká společnost 1848-1918*,² nebo Jiřího Kořalku: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*.³ Rozvoji samosprávy se věnuje Milan Hlavačka: *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*.⁴

Téma sociálně-kulturního dění na Loučeni konce 19. století nebylo dosud komplexně zpracováno. Dílčím způsobem je o této problematice pojednáno v publikaci Zdeňka Marečka: *Loučeň a Thurn Taxisové. Pohledy do doby minulé i nedávné* z roku 1998 nebo v práci Františka Dudka: *Loučeň a Thurn-Taxisové. Průvodce k expozici o panství, zámku, obci Loučeň a jejich majitelích, zejména o příslušnících české větve knížecího rodu Thurn-Taxisů* z roku 2006. Oba regionálně orientované tituly jsou v této bakalářské práci využity. František Dudek věnoval několik dalších publikací regionu Thurn-Taxisů, z nichž za zmínku stojí především: *Příběh obce a zámku Mcely: 1252-2012: 1652-2012: kniha o krajině a lidských osudech v regionu Svatojiřský les na severu Nymburska*. Centrem pozornosti této práce je především historický vývoj obce Mcely, přesto je možné využít některé informace pro doplnění obecného popisu panství Thurn-Taxisů na konci 19. století. Problematikou dědických sporů a vývoje velkostatků na témže panství se ve své diplomové práci: *Sporné a pozůstalostní záležitosti rodu Thurn-Taxis na velkostatku Dobrovice-Loučeň od konce 18. do počátku 20. století* z roku 2017 zabývala Anna Kalousková.⁵

¹ Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1999.

² Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha: Svoboda, 1982.

³ Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, 1. vyd., Praha: Argo, 1996.

⁴ Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, 1. vyd., Praha: Libri, 2006.

⁵ Anna KALOUSKOVÁ, *Sporné a pozůstalostní záležitosti rodu Thurn-Taxis na velkostatku Dobrovice-Loučeň od konce 18. do počátku 20. století*, Praha 2017, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archivního studia, 12. 9. 2017.

1.2. Prameny

Jedním z hlavních pramenů k poznání každodenního života na Loučeni jsou paměti dvou loučeňských obyvatel.⁶ Vzhledem k tomu, že paměti jsou pramenem silně ovlivněným subjektivní selekcí, je třeba brát v úvahu i toto hledisko. Na zaznamenané události nemá vliv pouze časový odstup, ale také osobní preference toho, kdo vzpomíná, stejně tak prostředí, ze kterého pochází, či doba, kdy jsou paměti sepisovány. Vzpomínky mohou být také ovlivněny tím, co pamětník prožil v období, které uplynulo mezi událostí a jejím zaznamenáním. Proto mohou být některé paměti zapisovány tendenčně tak, aby jimi jejich autor poupravil realitu pro své čtenáře. Všechny tyto aspekty je třeba při interpretaci popisovaných událostí zohlednit.⁷

Dalším důležitým pramenem pro tuto práci jsou farní kroniky, což jsou prameny spíše úřední povahy, protože zápisy v nich byly pravidelně kontrolovány příslušným církevním hodnostářem. Ve farních kronikách jsou informace z různých oblastí každodenního života. Informují např. o průběhu církevních festivit, obsahují zprávy hospodářského charakteru, mohou informovat o počasí v popisovaném období a na něm závislé úrodě v dané oblasti. Nicméně kromě těchto obecných informací týkajících se hospodaření na daném panství, počasí nebo např. úrody v konkrétních letech jsou rovněž důležitým pramenem k poznání mentality venkovské společnosti. Ve farních kronikách faráři často reflektovali vlastní postřehy, což nám nabízí možnost přiblížit se jejich mentalitě. Citace z farních kronik i pamětí jsou v této práci ponechány v původním znění, aby nedošlo k potlačení autorova osobitého stylu.

Případ, o kterém v této práci pojednávám, se objevil i na stránkách dobových periodik, konkrétně se jedná o *Národní listy a Brousek*. *Národní listy* vycházely od roku 1861 a jejich majitelem byl ve sledované době mladočeský politik Julius Grégr. V periodiku byly prezentovány názory Národní strany svobodomyšlné. Cílilo především na měšťanské či středostavovské vrstvy společnosti.⁸

⁶ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrovaní, loučeňských adamitech a jiných věcech*, in: Židovská ročenka, Praha: Židovská obec v Praze (5757/1996-1997 [vyd. 1996]), s. 162–178. Dále: SOkA Nymburk, Osobní fond Karel Komárek, Dragounova kronika, proz. č. kart. 1.

⁷ Touto problematikou se zabýval např. Milan HLAVÁČKA, *Memoárová literatura*, in: Základní problémy studia moderních a soudobých dějin, 1. vyd., Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 312–330. Dále: Jana MACHAČOVÁ, Jiří MATĚJČEK, *Využití vzpomínek v historické sociologii*, in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen, Praha: Národní technické muzeum, 2006, s. 57-69. Nebo Ivan JAKUBEC, *Paměti a vzpomínky jako prvořadý historický pramen?*, in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen, Praha: Národní technické muzeum, 2006, s. 71-78.

⁸ Kolektiv autorů, *Národní Listy: jubilejní sborník: 1861-1941*, Praha: Pražská akciová tiskárna (Národní listy), 1941.

Skrejšovského *Brousek*, založený v roce 1874, byl spíše bulvární periodikum,⁹ které mělo sloužit především k denunciaci mladočechů a obhajobě postojů zastávaných *Národní stranou*. Ve skutečnosti však, na rozdíl od *Národních listů*, neprezentoval oficiální stanovisko této strany. *Brousek* byl cenově dostupný každému, jazyk (redaktoři mnohdy užívali velmi hrubé výrazy) a styl cílily spíše na nižší vrstvy než *Národní listy*. Jako prostředek přiblížení se lidovým vrstvám byl využíván též antisemitismus, který ovšem nebyl cizí ani redaktorům *Národních listů*.

Spor, který je hlavním tématem této práce, byl řešen na soudní úrovni. Z toho důvodu byly kontaktovány instituce, ve kterých by dokumenty týkající se daného případu měly být uloženy. Jako první byl osloven okresní soud v Mladé Boleslavi, kde byl dle dostupných pramenů vyneseno konečný rozsudek. Dokumenty týkající se soudních sporů z konce 19. století však nejsou k dispozici. Dále byl kontaktován SOkA v Mladé Boleslavi. Ani zde nebyly nalezeny žádné prameny týkající se dané kauzy. Stejným požadavkem byl obeslán i SOkA Nymburk. Prameny týkající se dané kauzy však nebyly dohledány s odkazem na fond *Krajský soud Mladá Boleslav*¹⁰ uloženy v SOA Praha, kde se nachází dokumenty týkající se sporů řešených u krajských soudů. I odsud přišla negativní odpověď s upozorněním, že dané dokumenty byly s největší pravděpodobností kvůli „nepotřebnosti“ skartovány.

V pamětech Josefa Schulze je informace o výsledku svědkyně událostí, který se měl konat na děkanství v Rožďalovicích. Pokud by byl při výslechu pořízen zápis, nacházel by se ve fondu *Děkanský úřad Rožďalovice*,¹¹ který je uložen v SOkA Nymburk. Zpřístupnění tohoto fondu však bylo opakovaně zamítnuto. Jako důvod byl uveden neuspořádaný stav archiválií, a tedy nemožnost dohledání daného spisu.

V kauze se objevují jména několika významných osobností, které byly s případem spojeny. Jedná se především o Karla Sladkovského,¹² který byl jmenován čestným členem Čtenářské besedy, a Emanuela Trmala z Toušic, který se stal dle zmíněných pamětí obhájcem představitelů Čtenářské besedy při soudních jednáních. Pozůstalost Karla Sladkovského a jeho nevlastního bratra Emanuela Trmala z Toušic¹³ je uložena v Literárním archivu PNP. V těchto fondech se ale také bohužel nenacházejí žádné prameny, které by se týkaly soudního sporu nebo který by obecně dokazovaly jakoukoli spojitost těchto mužů se Čtenářskou besedou na Loučeni.

⁹ Jakub MACHEK, *Od Brousku ke Kurýru – česká cesta od lidového tisku k bulvárním deníkům na pozadí vývoje střeoevropského tisku*, Mediální studia, II, 2014, s. 149–173.

¹⁰ SOA Praha, fond Krajský soud Mladá Boleslav, inv. č. 13.

¹¹ SOkA Nymburk, Děkanský úřad Rožďalovice, inv. č. 542.

¹² Literární archiv PNP, fond Sladkovský Karel.

¹³ Literární archiv PNP, fond Trmal z Toušic Emanuel.

2. Thurn-Taxisové a panství Loučeň

2.1. Panství Loučeň a její majitelé v průběhu dlouhého 19. století

„Loučeň, vesnice jakých málo daleko široko k vidění. Vždy se říkalo, že je to perla Poděbradského okresu a také mnoho Pražanů přijíždělo a přijíždí ještě dnes na Loučeň na zotavenou.“¹⁴ Tak ve své paměti chovala Loučeň rodačka Marie Dragounová, dcera Jana Dragouna, c. k. poštmistra na Loučeni. Pamětnice popisuje Loučeň druhé poloviny 19. století. Panství Loučeň čítalo 15 obcí, z nichž Loučeň byla co do počtu obyvatelstva obcí největší. V roce 1872, kdy se Marie Anna narodila, patřilo panství již více než půl století mladší české větvi rodu Thurn-Taxisů. Maximilian Joseph se ujal panství Loučeň a Dobrovice v roce 1809 po smrti matčiny neteře Marie Josefy z Fürstenberku. Marie Josefa panství přepsala na potomky své tety, jimiž, kromě Maximiliana Josepha, byly ještě jeho dvě sestry, Marie Terezie a Marie Alžběta. Dědictví se poté stalo předmětem sporu, což komplikovalo správu majetku. Situaci nepomohly ani zahraničněpolitické poměry, kdy i na panství Thurn-Taxisů dolehly napoleonské války. V roce 1813 zavítalo na Loučeň 70 000 ruských vojáků, kteří si zde vytvořili ležení a panství tím výrazně zpustošili.¹⁵ Krize ohledně dědictví byla nakonec vyřešena podpisem smlouvy v roce 1826, kdy byl dědicem panství oficiálně uznán Karl Anselm, syn Maximiliana Josepha.¹⁶ Ten se později osvědčil jako schopný stratég a podnikatel, když v roce 1830 pozval jednu z největších osobností v oblasti cukrovarnictví, Karla Weinricha, aby v neobývaném dobrovickém zámku založil cukrovar.¹⁷ Dobrovický cukrovar je v současné době jedním z nejdéle fungujících cukrovarů u nás. Dále nechal na Loučeni vystavět ovčín, kde se chovaly ovce na vlnu. Obchodování s vlnou se Thurn-Taxisům osvědčilo jako výnosná aktivita.¹⁸ První polovina 19. století se na loučeňském panství nesla v duchu úprav a modernizace. Kromě úpravy okolí zámku v podobě výstavby parku či hospodářských budov byly postaveny škola, úřednický dům či pošta. V rozšiřování osídlení se pokračovalo i po předčasné smrti Karla Anselma v roce 1844. Jeho nejstarší syn Hugo

¹⁴ SOKA Nymburk, Osobní fond Karel Komárek, Dragounova kronika, proz. č. kar. 1., s. 1.

¹⁵ František DUDEK, *Loučeň a Thurn-Taxisové. Průvodce k expozici o panství, zámku, obci Loučeň a jejich majitelích, zejména o příslušnících české větve knížecího rodu Thurn-Taxisů*, Praha: Vega-L, 2006, s. 22.

¹⁶ Příslušníkům české větve rodu náleželo oslovení *princ/princezna*, avšak v pramenech se běžně setkáváme s označením *kníže*. Z toho bude oslovení užíváno i v této práci.

¹⁷ Více k rozvoji cukrovarnictví nejen v Dobrovici – František DUDEK, *Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872*, Praha: Academia, 1979.

¹⁸ F. DUDEK. *Loučeň a Thurn-Taxisové*, s. 22.

Maximilián se však správy majetku ujal až v roce 1857, kdy dosáhl plnoletosti jeho mladší bratr Rudolf. Do té doby panství spravovala Hugova matka.

Hugo Maxmilián se narodil v roce 1817 jako druhé dítě a zároveň prvorozený syn Karla Anselma. V Praze vystudoval práva a poté absolvoval vojenskou službu v Itálii. To však trvalo pouze do roku 1848, kdy musel Itálii z politických důvodů opustit. Působil jako poslanec českého zemského sněmu, kde podporoval snahy o autonomii Českého království. Přestože se kvůli svým povinnostem zdržoval většinou ve Vídni či v Praze, správa panství mu lhostejná nebyla. Během pruské okupace v roce 1866 dal vojsku k dispozici loučeňský zámek, který fungoval jako vojenský lazaret. V roce 1869 přikoupil mcelský statek a připojil ho k loučeňskému velkostatku. O tři roky později se zastupitelstvo obce rozhodlo slavnostně předat novému majiteli, sídlícímu na loučeňském zámku, diplom čestného občanství. Stalo se tak 4. února 1872, kdy před polednem vyšel ze Mcel směrem na Loučeň slavnostní průvod za doprovodu hudby a 20 jezdců. Pro celou událost nemělo však místodržitelství v Praze pochopení a napomenulo okresní hejtmanství v Poděbradech za to, že o akci předem nevědělo, a tedy ani žádným způsobem nezasáhlo. V dané situaci, kdy byl čestným občanem jmenován podporovatel autonomie Českého království, a v atmosféře táborů lidu, které byly pořádány na podporu částečné politické autonomie Českého království na centrální vládě, vyzněla celá událost jako demonstrace protihabsburského smýšlení na panství Thurn-Taxisů.¹⁹

Hugo Maxmilián byl sice úspěšným podnikatelem, nedokázal však nabyté bohatství uchovat pro své nástupce. Ačkoliv se mu podařilo rozšířit rodový majetek o mcelské panství a i přes jeho snahu zúročit jmění obchodováním na burze, především s akciemi dopravních společností či v potravinářském průmyslu, nestačily výnosy z jeho podnikatelské činnosti pokrýt výdaje na jeho nákladný společenský život. Vliv na prohloubení finančních potíží měl i krach na vídeňské burze na jaře roku 1873. Finanční krize se projevila i na spravovaném majetku, kdy se v roce 1886 píše ve farní kronice: *„Roku 1886 stala se velká změna na zdejším knížecím velkostatku, jehož majitelem jest J.J. kníže Hugo z Thurn Taxissů. Celé panství totiž, Dobrovice, Loučen a Vlkava se všemi dvory byly pronajaty, poněvadž, jak se pravilo, málo nesly. Zde na Loučeni byl nájemce jakýsi žid Moric Pollak z Prahy.[...] Štěpnice a zahrady, jakož i rybníky a lesy (cukrovary) propachtované nebyly. Následkem pronajmutí panství dvorů byli hospodářští úředníci většinou propuštěni. Knížecí rada p. Frant. Nabl odstěhoval se se svou rodinou začátkem měsíce září do Vídně, avšak vrchní*

¹⁹ František DUDEK, *Příběh obce a zámku Mcely: 1252-2012: 1652-2012 : kniha o krajině a lidských osudech v regionu Svatojiřský les na severu Nymburska*, 1. vyd., Praha: Otto Smrček, 2012, s. 131.

dohled panství podržel. Do bytu jeho tak zvaného malého zámku přistěhována z Prahy hlavní kasa.“²⁰Marie Dragounová ve svých pamětech k Pollakovi poznamenává, že „Eliška Purkyňová dcera slavného otce, musela hledat obživu jako vychovatelka u dcer nájemce dvora na Loučeni Polláka.“²¹ Když v roce 1889 Hugo zemřel, převzal zadlužený velkostatek jeho druhorozený syn Alexandr Jan Vincenc, který se shodou okolností stal také posledním majitelem. V této situaci zasáhla do dění řezenská větev Thurn-Taxisů, když Albert vystavil Alexandrovi záruku až do výše 7 milionů říšských marek a z této pozice poté dosadil na Loučeň nuceného správce. Úředně se tak Alexandr stal majitelem až v roce 1895. Ačkoliv nebyl příliš schopným hospodářem, je třeba říct, že to byl právě on, kdo dokázal pro Loučeň prosadit statut městysu a přidělení znaku.

2.2. Sociální struktura obyvatelstva

Loučeň během druhé poloviny 19. století postupně měnila svůj charakter. V době správy Huga Maxmiliána začal proces postupného rozvoje Loučeně, který byl v roce 1906 korunován povýšením vesnice na městys a o tři roky později také přidělením znaku, který byl inspirován rodovým znakem Thurnů.²²Výstavba vesnice šla ruku v ruce s růstem počtu obyvatel. Zatímco mezi lety 1786 a 1848 se počet domů na Loučeni zvýšil o 24, v letech 1848 až 1880 vzrostl z 98 na 136. V témže roce přesáhl počet obyvatel 1000. Došlo tak ke zvýšení počtu obyvatelstva téměř o ¼ oproti roku 1848, kdy na Loučeni žilo 742 osob.²³ Záznam ve farní kronice z roku 1890 nám alespoň napovídá, jaké mohlo být zhruba složení obyvatelstva i v předchozím období. Za poznámkou „*V tomto roce konáno též sčítání lidu. Němci zneužívající pitomé rubriky „obcovací řeč“ dopouštěli se nejkřiklavějšího násilí na českém lidu.*“²⁴ čteme tyto údaje: katolíků 934, evangelíků 5, židů 18 a Němců 13. Vzhledem ke striktně oddělené skupině „Němci“ předpokládáme, že ostatní zahrnují česky hovořící obyvatelstvo. Majorita českého obyvatelstva je tedy, ne zcela překvapivě, evidentní. Předpokládáme, že tomu nebylo jinak ani v období předcházejícím roku 1890. Pro 19. století byl, nejen v českých zemích, charakteristický proces národního sebeuvědomění. Zpočátku se týkalo především vzdělanějších vrstev koncentrujících se ve větších městech a postupně se

²⁰ SOkA Nymburk, FÚ Loučeň, Farní kronika 1882–1900, proz. č. knihy 2, rok 1886, s. 70.

²¹ Dragounova kronika, s. 39.

²² František DUDEK, *Loučeň a Thurn-Taxisové.*, s. 17.

²³ František PALACKÝ, *Popis království Českého: čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII wykonaného*, Praha: J. G. Kalve, 1848, s. 78.

²⁴ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 2, rok 1890, s. 77.

začalo šířit na venkov. Příležitostí k manifestaci národního uvědomění se stal rok 1848, kdy v nejedné vesnici na panství vznikaly národní gardy na podporu bojujících na barikádách v Praze. V tomto případě bych opět využila vzpomínek Marie Dragounové, která revoluční rok sice nezažila, avšak reflektuje ve svých pamětech vzpomínky svého dědečka: „[...] *když jsem přišla k němu do krámu a sedla si vzadu v pokojíčku na hlídačovou postel a on chodě po pokoji, vypravoval mně staré své vzpomínky, nejraději o tom, jak v roce 1848 ve Vlkavských lesích měli tábor, dědeček vylezl na „štanď“, tj. čekání na srnce na způsob kazatelny a řečnil. Najednou v zadu někdo vykřikl „četník“ a v té minutě byl dědeček sám na pasece. Ještě měl starý revolver a šavly a nějakou gardistickou čepici z těch časů [...]*“.²⁵ Dopis z roku 1849, uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví²⁶, adresovaný „*Krukum Pána Pokladníka Lípy Slovanské*“ zase dokumentuje vztah několika obyvatel Loučeň k této instituci. Krátký, ale výstižný dopis obsahuje následující provolání: „*Slavný Vyboré Lípy Slovanské v Praze [...]*Loučeňský čtenářský Spolek vám odesyla srdečné pozdravení a tento skrouný příspěvek na kauci novin tydeniku 2 zl 30 kr. Račtež odpustit ctihodný Páni víme že je vaše snažení veliké a je nám líto že nám nejni možná většim příspěvkem vaši Lípu podporovat, sme většim dílem sámi chudy Oudove spolku našeho. Dyž bude zapotřeby pozdějc bisme se zas přičiníti nějakym příspěvkem bejt nápomocný. Zákon ospolcich nám některé oudy odstrašil. Ale my důvěřujeme vaše velké snažení a pro[...] dobrého zdaru Lípy vaši. V Loučeni den 1^{ho} Května 1849. Josef Strejček. Josef Prášek.“²⁷

Bohužel není k dispozici podrobnější popis a délka působení této instituce, stejně tak charakteristika osobností podepsaných pod dopisem. Josef Strejček působil na Loučeni jako truhlář²⁸ a Josef Prášek je ve farní kronice označen jako *chalupník*.²⁹ Tento sice velmi krátký, ale cenný dopis naznačuje několik zajímavých skutečností. Jednak je důkazem toho, že již ve čtyřicátých letech fungoval, i když jen po omezenou dobu, čtenářský spolek. Doposud byla za první instituci tohoto typu na Loučeni považována Čtenářská beseda založená v roce 1874. Vzhledem k tomu, že spolek prostřednictvím dopisu zasílá finanční obnos „*na kauci novin tydeniku*“, lze předpokládat, že část Loučeňských byla seznámena s tímto typem tiskovin a zasláním příspěvku chtěla jeho vycházení podpořit. Nepřímo tedy souhlasili se stanovisky,

²⁵ Dragounova kronika, s. 17.

²⁶ Literární archiv PNP, Slovanská Lípa - spolkový archiv, inv. č. 1538, ČTENÁŘSKÝ SPOLEK – Loučeň, dopis Lípě Slovanské, rok 1949.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Zápis o jeho úmrtí v loučeňské matrice - SOA Praha, Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, č. svazku matriky 5, matrika zemřelých roku 1888. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/13963/181>.

²⁹ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 2, s. 36.

keré toto periodikum zastávalo. Další pozoruhodnou skutečností je bezprostřední reakce obyvatelstva na prozatímní spolkový zákon vydaný císařem 17. března 1849,³⁰ který zaváděl policejní dozor nad spolkovou činností. Jak se v dopise píše, odradilo to některé členy spolku, aby pokračovali ve své činnosti, protože nechtěli riskovat, že budou za své činy jakýmkoliv způsobem stíháni.

Ačkoliv další dokumenty, dokazující aktivitu Loučeňských v tomto období nemáme, můžeme alespoň konstatovat, že ani jim nebyl osud národa lhostejný. Mohlo by se zdát, že již v tomto období existovaly na Loučeni předpoklady pro rozvoj vlasteneckých aktivit. Avšak až do roku 1874 zde nevznikla žádná instituce, která by se touto problematikou zabývala. Zdá se, že až do vzniku Čtenářské besedy v sedmdesátých letech nebyla na Loučeni žádná vůdčí osobnost, která by se o vznik podobného spolku zasadila a dokázala přitáhnout zájem loučeňského obyvatelstva.

2.3. Rudolf Thurn-Taxis

Významnou a výraznou osobností, která však na Loučeni mnoho času nepobyla, byl bezesporu mladší bratr Huga Maxmiliána Rudolf. On sám se v roce 1848, kdy mu bylo 15 let, účastnil po boku J. V. Friče bojů na barikádách.³¹ Jeho náklonost k českým vlasteneckým snahám přetrvávala i do pozdějších let. Svůj pražský palác dal v šedesátých letech k dispozici významným českým osobnostem, které tím získaly prostor k setkávání a výměně názorů. Působil také jako starosta vlasteneckého pěveckého spolku Hlahol,³² stál u zrodu Umělecké besedy a Sokola. Byl též u založení Národních listů a Hlasu. O jeho povaze informuje článek, který v roce 1933 vyšel v Sokolu u příležitosti stoletého výročí Rudolfova narození: „*V čele národního ruchu spolkového stál Taxis a svou energii a živostí předstihl všechny ostatní vlastence.*“³³ Podle tohoto článku měl také Rudolf již v roce 1869, po rozporech s Palackým a Riegrem v otázce revoluce v Polsku roku 1863, iniciovat debaty o založení nové svobodomyšlné strany české. V tento moment však pro své záměry nenašel potřebnou podporu.³⁴

³⁰ K nástupu reakce po roce 1848 viz Michael WÖGERBAUER- Petr PÍŠA - Petr ŠÁMAL- Pavel JANÁČEK, *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*, sv. I., 1749-1938, 1. vyd., Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i., 2015.

³¹ Vladimír ZAPLETAL, JUDR. RUDOLF KNÍŽE THURN-TAXIS, *Sokol* 59, 1933, s. 213–214. Dostupné z: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ontheflypdf_PGetPdf?app=11&id=595726&start=17&end=32, 18. 3. 2018.

³² Tamtéž, s. 213.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, s. 214.

Svou aktivitu však neuplatňoval pouze v hlavním městě českých zemí. Pozornost zaměřil také na regionální rozvoj. V šedesátých letech začal vydávat radikálnědemokratické noviny Boleslavan, s redakcí v Mladé Boleslavi, ve kterém nezdůrazněla vycházela kritika Palackého postojů.³⁵ Dále podpořil vznik mnoha regionálních hospodářských spolků, dokonce se v Mladé Boleslavi a Nymburce stal předsedou nově založených rolnických institucí. Svým kontroverzním jednáním za prusko-rakouské války od sebe odvrátil přízeň nejen vyšší společnosti a českých politických elit, ale také vlastní rodiny. Připojil se totiž ke snahám navrátnivšího se J. V. Friče podniknout mezi českým obyvatelstvem protirakouské povstání za podpory pruského vojska a vyhlásit samostatnost českého království. Proto když v roce 1871 v důsledku lehkomyšlného hospodaření definitivně zbankrotoval, vykoupil od něj Hugo Maxmilián velkostatek Niměřice a pod podmínkou, že upustí od politických aktivit a opustí Čechy, mu slíbil vyplácení renty. Rudolf na tento návrh přistoupil a až do roku 1892 žil mimo území Čech. Když měl v úmyslu se vrátit, správcem panství byl již po zemřelém Hugu Maxmiliánovi jeho syn Alexandr, který byl však odkázán na pokyny řezenské větve rodu. Ta nakonec zamezila návratu Rudolfa na území Čech a donutila jej vzdát se veškerých nároků na statky,³⁶ rodové jméno a stav.³⁷ Rudolf poté používal jméno „Rudolf von Troskow“ podle zříceniny hradu Trosky a po zbytek života pobýval v Dráždanech. Svého bratra Huga Maxmiliána přežil o 15 let. Zemřel v roce 1904 na Velehradu během návštěvy své dcery. Jeho vlastenecké, politické i sociální aktivity však dodnes zůstávají nedoceny. Svědčí o tom i fakt, že kromě několika kratších článků staršího data,³⁸ neexistuje žádná monografie, která by komplexně pojednávala o vlivu Rudolfa Thurn-Taxise na snahy vlastenců o obnovu české státnosti.

³⁵ K této problematice viz Jiří SENOHRÁBEK, *Časopis Boleslavan 1860-1867. Proměna zábavného venkovského listu v politický tiskový orgán radikálně demokratické opozice*, Český časopis historický, Praha: Historický ústav AV ČR 100, č. 2, s. 293-334.

³⁶ Za což mu však byla doživotně vyplácena vysoká renta.

³⁷ Kromě jeho radikálního smýšlení budil pohoršení také jeho nerovný sňatek s herečkou a zpěvačkou, dcerou pražského německého kapelníka, Jenny Ständlerovou.

³⁸ Např. Jiří CVETLER, *Pražská universitní léta Dr. Rudolfa Taxise*, in: Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy, Praha: Universita Karlova, roč. 3, 1962, č. 2, s. 101-136. Dále Hugo TRAUB, Příspěvek k životopisu kn. Thurn-Taxise, in: *Červená a bílá. Měsíčník pro otázky kulturní, sociální a politické* č. 1, 1934.

2.4. Thurn-Taxisové a jejich interakce s Loučeňskými

Výše zmiňovaný tzv. mcelský případ z roku 1872 leccos naznačuje o vztahu obyvatelstva ke knížeti Thurn-Taxisovi. Uvedme několik vzpomínek loučeňských obyvatel, které dokumentují interakce šlechty s obyvatelstvem na panství. Vcelku dojemnou situaci popisuje ve svých pamětech již citovaná Marie Dragounová: *„As v letech osmdesátých na Vlkavě vymohl si kníže Taxis poštu kvůli cukrovaru a také jak to tenkrát mohlo být, na svoje jméno a hledal administrátora. Tu dědeček šel prosit za Franciho Helebranta, který musel starou matku a bratra na studiích vydržovat. Kníže řekl, tedy milý Dragoun dobrá, toho kluka objednejte hned, bude mít celý poštmistrovský plat, všechno co pošta dá a mimo to byt, světlo, teplo a cukr v cukrovaru. Někdy jako jeho principál mu dám zajíce a brambory.“*³⁹ Hugo Thurn-Taxis je zde charakterizován jako člověk, který měl pochopení pro sociální problematiku a dokázal se řídit názorem obyčejného člověka z panství, který s velkou pravděpodobností znal místní poměry mnohem lépe než on sám.

Další vzpomínka se týká jedné významné události, která se odehrála na Loučeni v září roku 1877. Za svého příbuzného, prince Gustava Thurn-Taxisa, se totiž vdávala nejstarší dcera knížete, princezna Carolin Thurn-Taxis. Při této příležitosti princezna *„pozvala maminku (Marie Dragounové – pozn. V.K.), aby se přišla podívat na výbavu a mne vzala s sebou. Tam jsem dostala v zámku od ní krásnou panenku, kterou dlouhá léta jsem měla schovanou[...].“*⁴⁰ Farář, který novomanžele oddal, poznamenal do farní kroniky: *„Pro Boží požehnání novomanželů rozdala J. J. kníže Hugo z Thurn a Taxisů otec nevěstin 50 zl. r. č. mezi chudé. Malým družičkám, jež knížecí snoubenci k oltáři doprovodili a jichž 54 bylo, dostaly po stříbrným zlatníku na paměť.“*⁴¹ Událost nostalgicky popisovaná v první citaci trochu připomíná beletristicky ztvárněnou návštěvu zámku, popsanou v Babičce Boženy Němcové, kdy i ji, prostou ženu, pozvala s dětmi na svůj zámek. Ani v Babičce, ani v těchto pamětech se však nejedná o úplně obyčejné lidi. Podle svědectví Marie Dragounové kontakty mezi zámkem a rodinou Dragounů existovaly.

Takovým dokladem o tom, že občas na zámek chodili, je ještě jedna vzpomínka věnovaná Hugu Thurn-Taxisovi: *„Kníže Hugo měl rád takovou samorostlou legraci. Když hrabě Černín z Vínore u Prahy, přijel jednou na Loučeň, chlubil se knížeti, že si přivezl z Anglie tak krásně kované zámky na dvěře, že takové nemá v celém Rakousku žádný zámek.“*

³⁹ Dragounova kronika, s. 13.

⁴⁰ Dragounova kronika, s. 15.

⁴¹ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 2, rok 1877.

Kníže dlouho nemeškal, zavolal Filikara vrchnostenského zámečníka (vrchnost měla pro všechny řemesla, co byly potřeba, zámečníka, kováře, truhláře, malíře a jiné, né ale obyčejné řemeslníky, ale takové, kteří něco dovedli) velice dovedného, ale strašně potrhleho člověka, nařídil mu, aby se nechal nastrojít jako lokaj, aby ho zasvětil do lokajských povinností, a že pojedje s knížetem k Černínovi. Když budou kavalíři pryč na honě Filikar aby si vzorně obkreslil ty tak vychvalované zámky a pak že je musí doma také tak vypracovat. Byly tam týden, Filikar si vše řádné obkreslil a v zámku Černinově prý kroutili hlavou nad tím, že má kníže tak nemotorného lokaje. Filikar se dal hned do práce a za krátký čas v salonech byly nové zámky. Opravdu byla to umělecká tepaná práce a pamatuji se, že pokaždé, když jsme v zámku byly a do salonu přišli, (ne ty zámky byly jen ve dvou salonech a jídelně), obdivovali jsme je. Když byly hotový a přibitý, pozval kníže Černína. Černín přijel, a když viděl zámky, obořil se na knížete, kdo že mu dal adresu toho jeho anglického dodavatele. Kníže řekl, že to udělal Filikar. Hrabě, že ho chce vidět. Filikar přišel, hrabě celý rudý vyskočil a dal ubohému malému hubenému Filikarovi dvě facky až se zamotal. Strčil mu do kapsy stozlatovou bankovku a řekl „takhle platí Černín“. Kníže klidně řekl „nedělej si Filikar z toho nic, skoták ze dvora by Ti to neudělal, ten je manýrnější než-li pan hrabě, dej mu tu stovku a já ti dám ten barák, co v něm bydlíš. Také slovu dostál, ale Černín několik roků se Loučeni vyhýbal.“⁴²

V této poslední vzpomínce máme možnost poznat knížete Huga z trochu jiné stránky. Kromě určitého „furiantství“ je zde také patrné, že si cenil služeb svých zaměstnanců a dokázal je patřičně odměnit za dobře odvedenou práci. Dle těchto svědectví znala Marie Dragounová a další příslušníci její rodiny prostředí zámku více než dobře. Byla tedy v hodnocení ovlivněna vazbami, které na členy rodu Thurn-Taxisů měla. Na základě výše uvedených vzpomínek je možné konstatovat, že Thurn-Taxisové se nevyhýbali kontaktu s obyvateli panství a v některých případech jim i ochotně pomohli v těžkých životních situacích.

⁴²Dragounova kronika, s. 46.

3. „Bylo to hezké, když přijížděli v letě hosté na letní byt.“⁴³

3.1. Volný čas a letní byty

Fenomén letních bytů, který se projevil i na Loučeni, úzce souvisí s okolnostmi vzniku Čtenářské besedy. V rámci modernizace společnosti došlo k rozšíření společenských vrstev, kterých se týkalo aktivní užívání si volného času. V předchozích staletích byly volnočasové aktivity vyhrazeny pouze šlechtě. S postupující modernizací, která vedla k bohatnutí původně nižších vrstev, se fenomén volného času začal týkat dalších částí společnosti. K tomu přispěla nejen kumulace finančních prostředků v podnikatelských rukách, ale také změna mentality lidí.

Ke konci 18. století a především během století 19. docházelo k postupnému oddělování času věnovaného práci a času určeného k odpočinku. Tím se, oproti přechodnému období, změnil význam volného času. V předešlém období se tyto „časy“ v podstatě překrývaly. Volný čas jako doba aktivního odpočinku byl nejen v českých zemích důsledkem industrializace a urbanizace. Lidé ve městech se potřebovali určitým způsobem odreagovat a zároveň si odpočinout od těžké práce.

Volnočasovým aktivitám se jednotliví podnikatelé, přizpůsobovali zakládáním různých rekreačních zařízení, ve kterých si mohli privilegovaní, tedy ti, kteří si mohli dovolit financovat svůj volný čas, odpočinout a utratit finanční prostředky. Ve druhé polovině 19. století docházelo tedy ve městech k rozsáhlému rozvoji služeb v podobě zakládání restauračních zařízení, kaváren, cukráren, muzeí, divadel, spolků, čtenářských besed apod. Tato zařízení byla primárně určena příslušníkům vyšších společenských vrstev (některá, jako např. kavárny, byla původně určena především mužům), avšak během 19. století se postupně zpřístupnila i těm méně majetným. Nutno říci, že pro dělnickou třídu se volný čas stal samozřejmostí až během 20. století. Do té doby byl záležitostí spíše výše zmiňované šlechty a nově měšťanstva.

3.2. Útěk z města

Lidé z města začali ve volných chvílích pozvolna opouštět znečištěné městské prostředí a hledali útočiště na venkově a v blízkosti měst. Do počátku 19. století se tedy volný

⁴³ Dragounova kronika, s. 37.

čas týkal především šlechty. S příchodem průmyslové revoluce, která české země zasáhla se zpožděním až počátkem čtyřicátých let 19. století, se začala vzrůstající se buržoazie inspirovat životem vyšších vrstev. Nižší vrstvy začaly napodobovat životní styl bývalé vrchnosti včetně aktivního užívání volného času. Stejně jako šlechta měla svá letní sídla, začalo se i měšťanstvo, především úředníci, ohlížet po možnosti úniku z města. Zpočátku se jednalo o příměstské destinace, avšak popularity doznaly též letní byty na venkově. Nejprve začaly na okraji Prahy, vzdáleně od průmyslových částí města, vznikat vilové čtvrti jako např. Hlubočepy, Santoška či později velmi populární Chuchle.⁴⁴ Již na počátku padesátých let 19. století začala vznikat první villegiatura Roztoky u Prahy. V tomto případě se však jednalo spíše o jakousi „první vlaštovku“, protože k většímu rozvoji rekreačních míst docházelo až během šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Jednalo se především o destinace, které nebyly vzdálenější než 30 km od Prahy, jako např. Černošice, Zbraslav u Prahy, Klánovice či Senohraby.⁴⁵

Faktorů, které měly vliv na výběr lokality, byla celá řada. Výběr byl vázán jednak na praktické důvody, jednak byl určován estetickými požadavky na dané prostředí. Důležitá byla bezproblémová dostupnost daného místa. Nedaleko destinace se tedy měla nacházet ideálně železnice nebo řeka pro přesun prostřednictvím lodí. Dopravu však nezajišťovaly pouze moderní dopravní prostředky, letní hosté stále hojně využívali starší formy přepravy jako např. dostavníky či omnibusy. Cílem letních hostů nebyly pouze příměstské části, ale i vzdálenější místa, ve kterých byly k dispozici tzv. letní byty. Tento způsob trávení letních měsíců mimo město se stal populárním během šedesátých let 19. století. Jednalo se většinou o pokoj v celoročně obývaném domě na venkově, který si dotyčný pronajal, nebo přímo zakoupil. Letní byty byly oblíbené jak u zámožných, tak i méně movitých rodin. Prostředí mělo být zasazené do přírody z důvodu čerstvému vzduchu, který podle dobových názorů ve městě chyběl. Výběr letních bytů závisel na dostupnosti dané oblasti, ale také např. na doporučení⁴⁶ či inzerátu v některém z dobových periodik. Velikost ubytování závisela častokrát na finančních možnostech dané rodiny. V případech, kdy rodina neměla dostatečné prostředky ani na výstavbu vily, ani na pronájem letního bytu, mohla se obrátit např. i na své příbuzné mimo město, u kterých mohla letní měsíce strávit.

⁴⁴Václav MATOUŠEK - Šárka KOUKALOVÁ - Marcela ŠÁŠINKOVÁ, *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*, Historická geografie 40, 2014, č. 1, s. 22.

⁴⁵Tamtéž.

⁴⁶Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1996, s. 260-261.

Nelze opomenout sociální prostředí v lokalitách, do kterých letní hosté z města přijížděli. Konfrontace s místním obyvatelstvem nebyla vždy bezproblémová. Vzhledem k tomu, že rekreanti přijížděli za odpočinkem během letních měsíců, vzbuzovalo to často nelibost domácích. Problémem bylo, že právě v létě bylo a je na venkově nejvíce práce, proto bylo zcela pochopitelně na „zahálčivé“ hosty nahlíženo s despektem.⁴⁷ Jedna z dobových vzpomínek doslova uvádí: „V létě je na polích největší práce a takový Pražák (lufták) si leží na slunci, čte si nebo se koupe, nebo nedělá vůbec nic.“⁴⁸ Specifická jsou též označení těchto návštěvníků, kterým místní lidé říkali např. luftáci nebo letňáci.⁴⁹ Na druhou stranu přinášelo toto soužití ekonomický zisk místním podnikatelům, protože rekreanti se většinou stravovali v jejich restauračních zařízeních a navštěvovali plovárny či jiná místa určená k trávení volného času. K nabízeným službám patřil též prodej zemědělských produktů či úklid v pronajatém objektu. Většina obcí se tedy začala přizpůsobovat potřebám návštěvníků, čímž si zajišťovala větší profit z jejich letního pobytu.

Pro celé dlouhé 19. století je určující nacionalismus, který se promítal i do společenského života. Tyto tendence lze u některých jedinců pozorovat např. při výběru lokality či přímo ubytovacího zařízení. Nejednalo se však o masovou záležitost. Mezi oblíbená letoviska se postupně zařazovaly i vzdálenější destinace. Oblíbené lokality byly nejen v okolí Prahy, ale i v jižních Čechách, Orlických horách nebo Českomoravské vrchovině.⁵⁰

3.3. Každodennost „luftáků“ na Loučeni

Loučeň se v držení rodu Thurn-Taxisů stala od sedmdesátých let 19. století oblíbeným cílem letních návštěvníků. Ačkoliv se nedá přirovnat k letoviskům typu Klánovic či Senohrab, dá se hovořit o její popularitě mezi významnými pražskými rodinami. Pokud vezmeme v úvahu i otázku národního smýšlení, které jak již bylo řečeno, určitým způsobem ovlivňovalo výběr destinace, můžeme konstatovat, že dle většinově českého obyvatelstva byla Loučeň vhodná spíše pro české letní hosty.

⁴⁷ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, s. 31.

⁴⁸ Tamtéž, s. 31; původně citováno z: Vladimír VONDRÁČEK, *Ze vzpomínek na rekreaci v senohrabské villegiaturě, Lékař vzpomíná (1895–1920)*, Praha, 1973, s. 142 (citace dle J. POSLEDNÍKOVÉ, Pařouří, pozn. 8, s. 84.)

⁴⁹ Jan ŠTEMBERK, *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, Historická sociologie, 2013, č. 1, s. 83.

⁵⁰ Tamtéž.

Důvody, které měly na oblíbenost Loučeňska vliv, jsou estetického, ale i praktického rázu. Pokud hovoříme o tom, že návštěvníci letních bytů přijíždějící především z Prahy vyhledávali čisté, ne-městské prostředí, pak byla Loučeň, v centru Svatojiřského lesa, ideální destinací. Malá vzdálenost od Prahy (dnes cca 60 km) a relativně dobrá dostupnost byly důležitými argumenty pro volbu Loučeň jako místa pro trávení letních měsíců. V šedesátých letech začala fungovat pravidelná koňská doprava poštovními vozy do Nymburka a Mladé Boleslavi.⁵¹ V první polovině sedmdesátých let byla zprovozněna železnice vedoucí do Nymburka. Odsud absolvovali letní hosté na Loučeň cestu dlouhou zhruba 12 km za využití poštovních vozů. Další možnost cestování z Loučeň popisuje v pamětech⁵² Josef Schulz: „[...] zjednal se soused Žák s trakařem [...] a hajdy se šlo do Benátek, odkud jsem pak se Záblovým omnibusem z Mladé Boleslavi do Prahy jel.“⁵³

Na letní hosty vzpomínali o několik desítek let později dva rodáci, kteří poskytovali návštěvníkům prostory pro letní pobyt. Prvním z nich byl výše již citovaný syn židovského obchodníka a pozdější předseda místní Čtenářské besedy Josef Schulz. Jeho otec, Abrahám Schulz, vlastnil na Loučeni dům, v jehož spodní části se nacházel obchod a horní část pak přes letní měsíce sloužila jako letní byt. V 70. letech 19. století jejich služeb postupně využili Karel Sladkovský a Miroslav Tyrš. Pobyt obou významných osobností na Loučeni je datován lety 1872-1876.⁵⁴ Na jejich návštěvy vzpomínal Josef Schulz o více než 50 let později takto: „Seznámil jsem se s nebožtíkem Tyršem, náčelníkem pražského Sokola a jinými. Sladkovský už tenkrát churav, vyhledával kvůli zdraví letní pobytu. Jsa jednou v Praze, nabídl jsem mu pohostinství, které on přijal, a tak u mě, respektive u mých rodičů, několik let přes léto býval. Známo jest, že byl vegetarián, totiž jen od zeleniny, vše nemastné, vše neslané, živ. Nebožce matce, dej jí Pán Bůh lehkého odpočinku, bylo jí ho líto a ona, aniž to byl pozoroval, šidila ho tím, že mu zeleninu kapánek na másle odyntovala a trošičku osolila. Dej mu Pán Bůh nebe, jemu tuze chutnalo a mé matce za to vždy lichotil.“⁵⁵

Josef Schulz zanechal také svědectví o jídelníčku zásadového mladočecha, který měl „ráno hrnek švestkové polévky a šrotový chléb, pak víc jak litr třešní aneb 8 – 10 jablek, v poledne rendlik zeleniny: kedlubny, kapusta, květák nebo mrkev, co bylo, to jedl. Na pití ani nepomýšlel, ba ani vodu nepil.“⁵⁶ V textu se také dovídáme, jak na Sladkovského životní styl

⁵¹ Zdeněk MAREČEK, *Loučeň a Thurn Taxisové. Pohledy do doby minulé i nedávné*, Loučeň, 1998, s. 22.

⁵² Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, in: *Židovská ročenka*, Praha: Židovská obec v Praze (5757/1996-1997 [vyd. 1996]), s. 165.

⁵³ Tamtéž, s. 163.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, s. 165.

⁵⁶ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 165.

reagovalo místní obyvatelstvo. Z pravděpodobně upraveného rozhovoru, je patrné, že „vegetarianismus“ působil na místní přinejmenším podivuhodným dojmem. Místní řídící učitel Matějka údajně poznamenal: „*Pane doktore, já se vám tuze divím, že aspoň jednou za čas trošku hovězí polévky a masa a kousek knedlíka nejíte, koukněte na mne, já musím mít knedlík každý den, je mně 65 let a jsem zdravý jako buk. Ale nemastné neslané a jen samou zeleninu jíst, to není žádná strava pro člověka.*“⁵⁷ Nato Sladkovský reagoval slovy: „*Pane učiteli [...] já jsem jidával vepřové na tři prsty tlusté, pil jsem 10-12 plzeňských, kouřival jsem až 10 viržinek denně, ale byl jsem zdravý. Nyní jsem ale dlouhá léta churav, památky to z Kufsteinu*⁵⁸, *kde mě tak pomaloučku otravovali, a jsem nucen takto žít, ale ostatně, pane učitel, koukněte se na koně, na vola, ten je jen ze zeleniny živ a jak silný přitom.*“⁵⁹ Na řídícího učitele Matějku, který na to prý reagoval slovy: „*To já bych přece jen volem býti nechtěl!*“⁶⁰, pravděpodobně Sladkovského životní styl nezapůsobil, a tak nového vyznavače „vegetarianismu“ nezískal. Ačkoliv stravování Sladkovského věnoval Josef Schulz ve svém textu velký prostor, pravděpodobně z toho důvodu, že se do té doby s něčím podobným nesetkal, netrávil tento vlastenec letní pobyt pouze u stolu. Dle Schulzových pamětí se Karel Sladkovský stále snažil udržovat si rozhled čtením novin. Na návštěvu za ním údajně jezdili přední představitelé Národní strany svobodomyšlné, jako např. bratři Grégrové, Jan Neruda či František Čížek. Na Loučeň často zavítal z nedalekých Jabkenic i skladatel Bedřich Smetana. Mladý, vlastenecky orientovaný žid měl tedy možnost seznámit loučeňské obyvatelstvo s předními politickými a kulturními osobnostmi své doby. Vzpomíná i na to, jak „*kniže Hugo Thurn-Taxis a jeho inspektor Nábl často jej navštěvoval a stála mu od těch pánů vždy příležitost k dispozici a k nim se přidružoval vždy tehdejší učitel Matějka. Hovor byl vždy jednoduchý a víc familiární.*“⁶¹

Neméně známou osobností, která využila Schulzova letního bytu, byl již zmiňovaný náčelník pražského Sokola Miroslav Tyrš, který počátkem sedmdesátých let jezdil na Loučeň se svou ženou Renátou. Dle dopisu od Renáty Tyršové datovaného rokem 1875, citovaného v Schulzových pamětech, vyhledával její muž kvůli psychickým problémům klidné prostředí v blízkosti lesa. Z toho důvodu si zvolil Loučeňsko. Se Sladkovským ho spojoval

⁵⁷ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 165.

⁵⁸ V tyrolském Kufsteinu měl být za své aktivity v revoluci roku 1848 Karel Sladkovský uvězněn, avšak dle Huga Trauba si Sladkovský odpykával trest v olomoucké pevnosti, viz Hugo TRAUB, *Karel Sladkovský r. 1849*, Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 19, 1912, č. 10, s. 834-843, č. 11, s. 751-762, č. 12, s. 912-921. Shodné informace ke Sladkovského uvěznění nabízí i Antonín BOUČEK, *Karel Sladkovský*, 1. vyd., Praha: Orbis, 1948.

⁵⁹ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 166.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž, s. 165.

„vegetarianismus“, který, dle Tyršova vzoru, vyznávala i jeho žena. Vzhledem k tomu, že není v Schulzových pamětech obsáhleji pojednáno o každodennosti Tyršova pobytu, nelze více jeho aktivity na letním bytě sledovat. Je otázkou, zda nebyl pro Josefa Schulze tak atraktivní jako politik Sladkovský či, vzhledem ke své „zádumčivosti“,⁶² netrávil mezi místními tolik času a nevyhledával kvůli svým nervovým problémům spíš klidné prostředí. K osobnosti Josefa Schulze a Karla Sladkovského se ještě vrátíme v následující kapitole.

Vzpomínky Marie Dragounové byly výše několikrát citovány. I její rodina poskytovala po několik sezón byty pro letní hosty. Tato žena později vzpomínala na to, jak s nimi jako malá dívka přicházela do styku. Nezapomněla poznamenat: „*Ještě nyní, kdy Loučeň zdaleka není již to, co byla před 40 lety, předce rádi Pražané zátiší to vyhledávají.*“⁶³ Dragounovi byli rodinou místních poštmistrů, a tak měli na Loučení určitou prestiž. Nešlo pouze o samotné povolání, které vykonávali, ale také o kontakty, které díky své profesi získávali. Proto k nim v hojném počtu jezdily významné pražské rodiny, aby u nich strávily alespoň část léta. Marie Dragounová vzpomíná takto: „*Bylo to hezké, když přijížděli v letě hosté na letní byt, byly to samé známé pražské rodiny, s nimiž jsme se vždycky hned seznámili, neb pošta byla jakýsi střed, kde se scházeli, politisovali, bavili a tak naše rodina byla vždy všeho účastná.*“⁶⁴ Avšak kvůli delšímu časovému odstupu, který dělil vzpomínané události od sepisování pamětí, uvádí Marie Dragounová ve svých pamětech jen zlomek z řady významných rodin, které jejich pohostinství využily. I přesto věnovala těmto osobnostem mnoho stránek svého vyprávění, určeného potomkům. Připomíná zde nejen jména těch, kteří u nich přímo bydleli, ale i hostů, kteří pobývali na letním bytě u někoho jiného. Jak autorka pamětí ale uvádí, všechny osobnosti se stejně nakonec sešly v prostorách pošty, která, dle jejích slov, byla jakýmsi centrem rokůvání o důležitých záležitostech. Můžeme se zde setkat se jmény lidí z různých společenských skupin, jako např. skladatel Karel Bendl, spisovatelky Růžena Svobodová a Eliška Krásnohorská, novinář a kritik František X. Šalda, obchodnická rodina Rottů, rodiny profesorů Antonína Bělohoubka a Josefa Emlera či vlastenecky orientovaný redaktor Josef L. Turnovský.

Ne všechny významné osobnosti pobývaly na Loučení v pronajatých prostorách. To můžeme ukázat na příkladu operní pěvkyně Růženy Maturové, jež „[...] *měla na Loučení starý domek, který podědila po jedné staré tetě. Ta se vyhýbala* (R. Maturová – pozn. V. K.) *vší společnosti a jen s námi udržovala styky. Byla pro mne vždy něčím vyšším, její postoj byl*

⁶² Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 173.

⁶³ Dragounova kronika, s. 37.

⁶⁴ Dragounova kronika, s. 37.

vždy postojem heroiny, bylo pro mne požitekem ji pozorovat, ty její vláčné, ale přitom pevné pohyby. Obdivovala jsem ji, ale nenapadlo mne, jako to dělají, ji napodobit. Ještě po letech, kdy už na Loučeň nejezdila, vyhledávala jsem ten den, kdy ona v Národním hrála, abych jela do Prahy a jí uviděla na jevišti.“⁶⁵ Jde o trochu jiný pohled na návštěvníky z města, kteří byli někdy kvůli odpočinku vnímání místními negativně. Vzpomínka věnovaná rodině velkopřemyslníka Bohumila Bondyho z Vinohrad, jehož syn Leo Bondy trávil se svou ženou, dětmi a tchýní léto na zámku v nedalekých Mcelích, však latentně ukazuje určité pozastavení se nad chováním, či způsobem myšlení lidí z města. Rodina Dragounových zajišťovala hostům dopravu do zvolené destinace, čímž došlo ke sblížení obou rodin. Na kontakty s rodinou Bondyů vzpomíná Marie Dragounová takto: „*Matka paní Elsy Bondyové, paní Krulišová z Vinohrad také bydlela s nimi. Vozili se rádi po lesích. Měli jsme kobyly Lucku, s tou nechtěli jezdit. Jednou dámy přišly k nám, seděly, povídaly, až přišla bouřka. Po bouři nemohly do Mcel jít pěšky, neb stará paní měla na nohou „brinerky“*“⁶⁶. Neměli jsme doma žádného kočího, jen starý děda co pomáhal v mašteli čistit, a koně jen Lucku a veselého Švipse. Neřekli jsme nic, já s dědou zapřáhla, dámy sedly do kočáru a já jsem je dovezla do Mcel. Když sešly z kočáru, všichni jim přiběhli naproti a starý pan Bondy s mladým Krulišem se dali do smíchu, jestli se stará paní nebála jet s Luckou. Tu ona teprve viděla, že jela s koněm, kterého se tak bála.“⁶⁷

Ani tyto paměti nejsou ušetřeny nelichotivých poznámek na adresu významných hostů. Např. u Růženy Svobodové nezapomíná bystrá pozorovatelka poznamenat: „*Vždy její toaleta, třeba drahá, měla nějaký defekt.*“⁶⁸ Poznámku věnovala i J. L. Turnovskému, jehož „[...] *poměr k paní Šmahové nebyl pěkným doprovodem k jeho vlastenecké činnosti.*“⁶⁹ Je třeba zdůraznit, že jak Marie Dragounová, tak Josef Schulz sepisovali své paměti s odstupem několika desítek let poté, co se zaznamenané události staly. Proto jsou to většinou spíše zajímavosti o daných osobnostech, drobnosti, které pamětníkům zůstaly v paměti právě pro svou nevšednost. Nedá se tedy hovořit o přesné dokumentaci každodenního života letních hostů. Takovou odchylkou se od „normálu“ byl bezpochyby i dr. Jiří Guth, který často pobýval na Loučeni u svého bratra Augusta Gutha.⁷⁰ Budoucí „*ceremonář p. presidenta [...]* *byl vždy excentrické povahy a často překvapil Loučeň a společnost nějakým novým nápadem. Jednou přijel na ohromně vysokem velocipédu. Sám malé slabé postavy, vypadal na tom*

⁶⁵ Dragounova kronika, s. 38.

⁶⁶ Dámská obuv.

⁶⁷ Dragounova kronika, s. 40.

⁶⁸ Tamtéž, s. 39.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ August Guth působil na Loučeni jako lékař.

*směšně, bylo to po jeho cestě Egyptem, byl černý a děti se ho bály.*⁷¹ Tento muž působil dle vzpomínek na místní zvláštním dojmem, zároveň je však seznamoval s různými novinkami své doby.

Na Loučeni strávila jedno léto také spisovatelka Eliška Krásnohorská, které Marie Dragounová ve svých pamětech věnovala vzpomínku. Nejdříve pobývala v hospodě u pana Pažouta, ale protože tam *„neměla klidu a poněvadž nemohla pořádně s rukama vládnout, od revmatismu je měla celé pokroucené a též nohy ji nesloužily, nabídla ji maminka, aby se přestěhovala k nim, dala ji menší hostinský pokoj a jídlo ji posílala do pokoje, aby mohla v klidu se najíst. Jí to prospělo, měla klidu ku psaní a že nebyla finančně silná, a byla o naší upřímnosti přesvědčená, přijmula vše od maminky, jako host. [...] Vždy večer sešla se společnost v našem velkém pokoji a tu p. Veleba⁷² a slečna Krásnohorská celou společností bavili, on nábožný starý pán, ale zábavu nezkazil, ona, žena bez náboženství. Veleba ji přezděl „petrolejnice“ a ona ihned udělala na to báseň. Krásnohorská nejvíce seděla v parku a psala. Mám několik psaní od ní a lituji, že básničky, které napsala v chvilkové dobré náladě, nezůstali mně na památku, jen jednu mám v památníku. Plakala, když jsme ji vyprovázeli na nádraží, byla mezi námi ráda.*⁷³ Na základě citovaných vzpomínek se můžeme domnívat, že letní hosté, kteří na Loučeň jezdili, neměli žádný problém zapadnout do venkovské společnosti. Nejen Eliška Krásnohorská, ale i Karel Sladkovský a další navazovali se svými hostiteli a jejich sousedy přátelské vztahy. Loučenští přijali své hosty vcelku vřele a dokonce se jimi nechali i do určité míry inspirovat.

⁷¹ Dragounova kronika, s. 42.

⁷² Znamý rodiny Dragounů, ředitel kůru sv. Víta.

⁷³ Dragounova kronika, s. 42.

4. Portrét obyčejného venkovského faráře na konci 19. století

Na utváření sociálních vazeb a atmosféry měli ve venkovském prostředí po dlouhá staletí vliv kněží. Ti měli na venkově široké pole působnosti. Kněz měl být tím, kdo dohlíží na dobré mravy, na výchovu dětí, na problémy manželů, měl být příkladným hospodářem atp. Měl všemi svými aktivitami a promluvy k lidem usilovat o obecné blaho. V období národního sebeuvědomění zastávalo mnoho venkovských farářů důležitou úlohu. Byli to právě oni, kdo svým farníkům zprostředkoval díla národních autorů nebo rozšiřoval všeobecné znalosti např. i technické povahy. Ne zřídka to byli právě faráři, kteří iniciovali vznik spolků, ať už čtenářských, pěveckých či hospodářských. Měli šířit osvětu a tím vzdělávat své farníky nejen v dětství, ale i v dospělosti.⁷⁴ Pro zaznamenání života a působení venkovských farářů existuje řada pramenů. Mnoho z nich po sobě zanechalo množství egodokumentů, jako jsou paměti či osobní korespondence. V těchto dokumentech uváděli to, co jim osobně přišlo zaznamenáníhodné, ale i osobní pocity či myšlenky, což jsou cenné a mnohdy jediné informace k pochopení uvažování a jednání konkrétních lidí nebo obecně fungování venkovského prostředí.

Pro účely této práce byly použity dvě farní kroniky: loučeňská a rejšická.⁷⁵ Kromě osobních preferencí faráře jsou těchto konkrétních kronikách také zápisy o veřejném dění, jako např. o požáru Národního divadla či vraždě císařovny Alžběty v Ženevě. Hlavním důvodem využití dvou místních kronik bylo zjištění bližších informací o faráři, který působil na Loučeni od poloviny sedmdesátých let 19. století.

František Dvořák byl farářem, který po sobě zanechal stopu v historii obcí, ve kterých jako kněz působil. Jeho životní i profesní dráhu můžeme sledovat a rekonstruovat právě z dochovaných zápisů ve farních kronikách. Ačkoliv se i v tomto případě jedná většinou spíše o zápisy hospodářského charakteru, příležitostně se objeví zmínka či poznámka vycházející z určitých osobních pohnutek, která nabízí možnost alespoň částečně poznat charakter tohoto muže.

⁷⁴ Více o úloze kněží v národně emancipačních snahách: Jiří RAK, *Dělníci na vinici Páně nebo na roli národní?*, in: Bůh a bohové: církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století: sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7.-9. března 2002, Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 2003, s. 128-138. Dále např. Milan HLAVAČKA, *"Clarissime domine, mnoho-li Vaše fara vynáší?" Solidarita nebo klientelismus: materiální zázemí českého vlastence v prvních desetiletích 19. století.*, in: Jeden jazyk naše heslo bud'. Sv. 1. Antonín Jaroslav Puchmajer, Radnice-Plzeň: Spolek divadelních ochotníků, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2001, s. 209-221.

⁷⁵ Využitím farních kronik jako pramenů pro zkoumání nejen sociálních dějin se ve své disertační práci zabýval Jaroslav MRŇA, *Farní kroniky jako pramen církevních a sociálních dějin na příkladu pamětních knih farností v děkanství velkomeziříčském*, Praha 2015, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 25. 2. 2016.

František Dvořák se narodil ve Velkých Všelisích 3. listopadu 1838 do rodiny vrchnostenského ovčáka Václava Dvořáka a jeho ženy Veroniky. Byl vychován v Řepíně na Mělnicku a gymnaziální studium absolvoval v biskupském chlapeckém semináři v Bohosudově u Teplic, jak sám připomíná „u Jesuitů“.⁷⁶ Je možné, že právě pod vedením jezuitských představených řádu si vypěstoval nižší míru tolerance vůči morálním pokleskům. Na kněze byl vysvěcen roku 1865, nastoupil na místo kaplana v Lysé a o tři roky později odešel do Rejšic. Funkce kaplana mu zajišťovala možnost podílet se na správě farnosti, udílet svátosti, zpovídat, pečovat o farníky a pomáhat jim v různých životních situacích nebo vyučovat náboženství ve škole.⁷⁷ Když se po smrti jeho přítele faráře Antonína Zemana uvolnilo místo na Loučeni, byl po zemřelém dosazen „za interkalárního administrátora“⁷⁸ František Dvořák. Ještě téhož roku se z rejšického kaplana stal loučeňský farář.

On sám se svým farníkům v mnohém podobal. Stejně jako oni měl venkovský původ, pocházel z českého prostředí a musel hospodařit na jemu svěřených statcích. Svým vzděláním a posláním se však od svých sousedů výrazně odlišoval. Ve společnosti byl uznáván jako autorita, dohlížel na „dobré mravy“ a sám musel jít příkladem. Měl také usilovat o „obecné blaho“, což však ke konci 19. století nebylo vždy v souladu s tím, co za dobré považovalo liberálně smýšlející obyvatelstvo. Jako příklad zde uveďme incident, který se stal Františku Dvořákovi poté, co se roku 1890 vrátil zpět do Rejšic. Celou situaci popisuje v pamětní knize takto: „[...] roku 1892 stalo se [...], že jsem byl já i můj p. Kaplan P. Ferdinand Cvej od několika občanů Kosořických⁷⁹ obžalován u důstojného c.k. místodržitelského Presidia. Já byl obžalován, že prý se příliš míchám do obecních záležitostí a P. Ferd. Cvej, že ve škole dětem nadává.“⁸⁰ Farář se dle uvedeného svědectví snažil zasahovat do obecních záležitostí, což se místním nelíbilo a neváhali se jeho aktivitám bránit. Pro objasnění situace máme k dispozici pouze verzi obžalovaného, je tedy třeba brát výpověď s jistými rezervami. Dvořákovo vysvětlení je následující: „Když jsem roku 1890 přišel do Rejšic prohlídl jsem si vyložené obecní účty, k čemuž jsem přece, jako každý jiný občan měl právo. Tu schledal jsem, že má obec Rejšická dosti pozemku, které ladem leží, na nichž toliko pastýř ovce pase, stěch několika občanů, kteří dosud ovce drží. Na základě tohoto nálezu poslal jsem přípis obecnímu

⁷⁶ SOKA Mladá Boleslav, FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1890. Od roku 1853 zajišťovali výuku na gymnáziu v Bohosudově jezuité. Čeština zde byla povinným jazykem. Informace o stále fungujícím gymnáziu dostupné z: <https://www.dltm.cz/biskupske-gymnazium-zakladni-skola-a-materska-skola-bohosudov>. 3. 4. 2018.

⁷⁷ Tomáš ZOUZAL, *Sociokulturní působení českého duchovenstva v 60. letech 19. století: sedlčanský vikariát pod vedením B. M. Kuldy 1860-1870*, Praha 2013, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 11. 9. 2013.

⁷⁸ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 1, rok 1874, s. 46.

⁷⁹ Kosořice sousedí s Rejšicemi a spadající pod rejšickou farnost.

⁸⁰ FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1892.

starostovi p. Václavu Knesplovi č. 20 helv. vyznání a spolu okresnímu Výboru v Mladé Boleslavi, že nebudu žádných 10% přírážek platit do té doby, pokud veškeré obecní pozemky ve prospěch obce zužitkovány nebudou. To mělo být přehnané míchání se do obecních záležitostí, ne tedy ani Kosořských nýbrž Rejšických.“⁸¹ Jeho úhel pohledu je tedy zřejmý. Usiloval pouze o efektivní a rentabilní nakládání s obecními pozemky, které doposud nebyly využívány. Poslání faráře totiž nespočívalo pouze v duchovní útěše sousedů, měl také kontrolovat veškeré dění v obci, včetně nakládání s obecním majetkem. Na konci 19. století však již spolehlivě fungovala obecní správa. Obecní zastupitelstvo si do takovýchto záležitostí nenechalo zasahovat a jak vidno v tomto případě, ani venkovskému obyvatelstvu se farářův přístup nezamlouval.

František Dvořák a jeho kaplan Cvejn byli litoměřickým biskupem, kterým byl od roku 1882 Emmanuel Jan Křtitel Schöbel, vyzváni, aby se zodpovídali. Rejšický farář poslal přípis s vysvětlením jak biskupovi, tak prezidiu pražského místodržitelství. Vysvětlení v případě jeho kaplana bylo prosté, neboť „[...] kosořské děti chodí do školy Rejšické, kamž on nechodil, nýbrž já sám (František Dvořák – pozn. V.K.), nemohl tedy dětem kosořským nadávat.“⁸² Celý případ byl pravděpodobně nakonec promlčen. V pamětní knize poznamenává, že přípisy poslal „žádaje o přísné vyšetřování v této věci. Nedostal jsem však žádné odpovědi. Co dostali Kosořští, toho jsem se nedozvěděl. Odpouštím jim, vím, že přeháhleně jednali, jsou svedeni.“⁸³ Není tedy zcela jasné, jak byl celý incident vyřešen, napjaté vztahy mezi „Kosořskými“ a farářem však přetrvávaly i do budoucna. Když byl následujícího roku v Litoměřicích vysvěcen Václav Davídek, první kněz z Kosořic, jeho primiční kázání mělo být pro místní významnou událostí. „Obec Kosořská však brala nevalného účastenství na této slavnosti, ano nějaký darebák pomazal, snad ze závisi vrata v noci ze soboty na neděli.“⁸⁴ Ačkoliv se jedná pouze o Dvořákovu podezření, je patrné, že vztahy mezi rejšickým farářem a přinejmenším některými „kosořskými“ usedlíky, nebyly zcela korektní. Dvořák musel nějakou cestou, která však není v pamětní knize zaznamenána, dojít k názoru, že se mu „Kosořští“ snaží nějakým způsobem mstít. Mohl tak usuzovat z vlastních každodenních zkušeností, nebo, jak už to na vesnici bývá, nějaký farník prozradil, co věděl. To už je však jen čistá spekulace, která se nedá podložit žádnými dostupnými prameny. Je však třeba i tyto momenty brát v úvahu.

⁸¹ FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1892.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž, rok 1893.

Ačkoliv uvedený incident zdánlivě nesouvisí s předmětem studia této práce, je třeba tuto kapitolu ze života Františka Dvořáka do textu zařadit. Zápisy v pamětní knize totiž reflektují nejen nálady obyvatelstva v prostředí, ve kterém tento muž působil, ale také jeho vlastní pocity, myšlenky a jeho způsob vnímání reality. Přestože Dvořákovy aktivity nebyly vždy vnímány pozitivně, z textu vyplývá, že jeho chování bylo ovlivněno snahou o dosažení „obecného blaha“. Záznamy o jeho pozdějším působení na rejšické faře nám mohou posloužit k pochopení jednání této osobnosti v konfliktu, který se stal již za jeho působení na Loučeni. Zápisy, kterými by událost reflektoval on sám, však neexistují. Proto musíme jeho angažování se v daném konfliktu nahlížet perspektivou poznatků získaných až prostřednictvím sebereflexe v pozdějších letech.

Vzhledem k tomu, že k farnostem patřil i rozsáhlý majetek, musel se František Dvořák osvědčit také jako správce a hospodář. Na Loučeni působil spíše jako správce majetku, ať už se jednalo o úpravy farních kostelů, postupné nakupování jejich vybavení atp. Není třeba, zde obšírně vypisovat jednotlivé položky, kterými František Dvořák vybavil jednotlivé kostely, ale jsou zde také počiny, které určitě za zmínku stojí. Jedním z nich je bezpochyby výstavba hřbitovní zdi a zároveň rozšíření již nedostačujícího hřbitova. Stavba započala roku 1876. V kronice nezapomněl František Dvořák zdůraznit, že hřbitov je „*majetkem obcí křesťanskokatolického vyznání, poněvadž tito toliko náklad vedli a ostatní vyznání od všeho placení sproštěni jsou* [...]“.⁸⁵ Později také popsal událost, kdy striktně odmítnul pohřbit vrchního knížecího kočího, který spáchal sebevraždu. Kromě sebevraždy uvádí Dvořák jako jeden z důvodů svého rozhodnutí fakt, že byl sebevrah helvetského vyznání. Za finanční podpory Thurn-Taxisů nechal také opravit oltáře loučeňského kostela Nanebevzetí Panny Marie. Roku 1882 byl na kostel instalován hromosvod a těsně před svým odchodem z Loučeň nechal v celém kostele zbudovat cementovou dlažbu.

Po příchodu na rejšickou faru se musel František Dvořák osvědčit také jako hospodář. Z prvních zápisů po jeho příchodu v pamětní knize vyplývá, že byl novou úlohou poněkud zaskočen. Situaci nepomohl ani stav hospodářství, které „[...] *bylo zanedbáno, pole pejřavou zarostlá*“.⁸⁶ Byl zklamán i obyvatelstvem, na stránkách pamětní knihy si povzdechl: „*Rejšická osada není již ta co byla před 16 roky, když jsem zde kaplanoval. Mladočešství zahnízdilo se i zde, a s ním lhostejnost a netečnost v věcech víry a náboženství, k tomu přišla ještě starost o potřeby vezdejší obstarávání hospodářství, na zanedbaných polích, čemuž jsem zvyklý nebyl,*

⁸⁵ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 1, rok 1875, s. 48.

⁸⁶ FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1890.

*takže bych od hodiny byl vrátil se na Loučen [...].*⁸⁷ Zanedbány byly i prostory, ve kterých měl farář bydlet, kuchyň byla nedostatečná a plná švábů. Již na Loučeni s ním žila matka Veronika, která se starala o jeho domácnost. Svého syna následovala i do „rejšické osady“, kde v roce 1898 zemřela.⁸⁸ Otázkou zůstává, do jaké míry ona sama ovlivňovala synovy interakce s obyvatelstvem a jeho smysl pro dodržování morálních hodnot.

I v Rejšicích pokračoval František Dvořák ve zvelebování jemu svěřených nemovitostí. V rejšickém kostele sv. Jana Nepomuckého nechal zřídit nový oltář a opravit oltář hlavní. Část zisků věnoval také na nákup vybavení nejen rejšického kostela, ale i filiálního kostela Narození Panny Marie v Jabkenicích. Když 2. listopadu 1902 Dvořák zemřel, je v zápisku o průběhu pohřbu poznamenáno, že obřad proběhl v kostele, „*který zesnulý tak rád okrašloval a zdobil. [...] V poslední vůli ustanovil hlavním dědicem Kostel sv. Jana Nep. v Rejšicích a filiální Kostel B. P. M. v Jabkenicích. Ještě za svého života objednal pro kostel Rejšický novou ‚křížovou cestu‘ [...].*“⁸⁹ Vzpomínka věnovaná působení jednoho venkovského faráře na konci 19. století naznačuje, že popisované aktivity hrály v jeho životě důležitou roli. Vzhledem k tomu, že ve svém životopise⁹⁰ nezmiňoval žádné sourozence, patrně neměl po smrti rodičů žádné blízké příbuzné, a tak svůj majetek odkázal kostelům, o které za svého života pečoval.

⁸⁷ FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1890.

⁸⁸ V zápisu z roku 1892 se objevuje zmínka o smrti otce Václava Dvořáka, který v Rejšicích podlehl chřipce. Jiné zmínky, týkající se otce však ostatní zápisky neobsahují, není tedy jisté, jak dlouho se svým synem pobýval, viz FÚ Rejšice, Kniha pamětní, rok 1892.

⁸⁹ FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1902.

⁹⁰ Popisuje v pamětní knize, FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939, rok 1890.

5. Založení Čtenářské besedy jako počátek loučeňského spolkového života

5.1. Význam čtenářských spolků

V průběhu 19. století nebyla četba pouze pramenem studia, jak tomu bylo v předešlých staletích, ale stávala se i způsobem zábavy všech vrstev obyvatelstva. Důvodů, které vedly k rozšíření čtenářství, bylo hned několik. Jednak k tomu vedlo postupné zvyšování gramotnosti obyvatelstva českých zemí a z toho plynoucí poptávka po dostupné literatuře, jednak byl důležitý rozvoj volného času a hledání aktivit pro jeho smysluplné využití. Ne každý si však mohl dovolit investovat své úspory do koupě knihy, periodika atd., protože ještě v 19. století byly knihy drahou záležitostí. Navíc ve sledovaném období nebylo vlastnění knihy považováno za něco nezbytně nutného.⁹¹ Distribuce knih tedy probíhala různým způsobem. Běžné bylo, že se jedna kniha či jeden výtisk periodika půjčovaly, či se nahlas předčítaly většímu množství posluchačů. Aby byla četba dostupná většímu počtu potenciálních čtenářů, začaly vznikat veřejné knihovny a čtenářské spolky.⁹² Účelem spolků obecně nebyl pouze důvod, ze kterého byl spolek založen, ať už se jednalo o čtenářský, pěvecký, divadelní či např. hospodářský spolek. Tyto instituce měly mnohem širší pole působnosti, měly funkci socializační, vzdělávací, emancipační, nacionalizační či ekonomickou.

První čtenářské spolky začaly vznikat již počátkem 19. století. Ve dvacátých letech už existovalo přes desítku těchto institucí. Jak ve své knize píše Milena Lenderová: „*Informace o čtenářských spolcích, které se staly nedílnou součástí vlastenecké agitace, přinášela jednotlivá periodika – zprávy o jejich činnosti naznačují, do jaké míry byly důležitým prvkem obrozenecké sociability.*“⁹³ Čtenářské spolky se často stávaly platformou pro setkávání lidí se stejnými názory a mohly přispět např. i ke tříbení politických názorů jejich členů. Tyto instituce však neměly sloužit pouze k pobavení členů spolku, ale zainteresovat větší počet obyvatel v dané lokalitě. Proto spolky často pořádaly odborné besedy či různé bály pro pobavení a setkávání širšího obyvatelstva. Pro venkovskou společnost měly spolky hlavně emancipační a nacionalizační význam. Právě díky čtenářským spolkům se k lidem často

⁹¹Milena LENDEROVÁ, Tomáš JIRÁNEK, Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, Praha: Karolinum, 2009, s. 336.

⁹² K této problematice viz Zdeněk ŠIMEČEK, Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*, 1. vyd. Praha: Academia, 2014.

⁹³M. LENDEROVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 337.

dostávaly informace o veřejném dění a prostřednictvím těchto spolků měli možnost např. veřejně projevat své názory. Setkávání s lidmi, kteří mají podobné názory, dodávalo totiž některým lidem potřebné sebevědomí pro veřejné hájení vlastních názorů.

5.2. Založení Čtenářské besedy

Počátky spolkového života na Loučeni jsou mladšího data než počátky spolkového života v českých zemích obecně. V první kapitole jsme se zmínili o Čtenářském spolku z roku 1849, avšak vše nasvědčuje tomu, že tato instituce neměla dlouhého trvání. Ani v nadcházejících desetiletích nevznikl žádný spolek takového typu. Zlomovým se stal až rok 1874. Shodou okolností se jedná o stejný rok, kdy na loučenskou faru přišel jako nový farář František Dvořák. V tomto období zde také svůj volný čas trávil již zmiňovaný Karel Sladkovský. Když byly popisovány jeho volnočasové aktivity, záměrně byla vynechána jedna důležitou událost, o kterou se Sladkovský za svého pobytu na Loučeni zasloužil. Roli iniciátora založení Čtenářské besedy přisoudil Josef Schulz, budoucí první předseda tohoto spolku, právě Karlu Sladkovskému: *„Za jeho pobytu (Karla Sladkovského - pozn. V.K.) v Loučeni zavládl, jak se samo sebou rozumí, národní duch a na jeho pokyn sestoupilo se nás několik dohromady: já, učitel Janda, truhlář Jan Tiller, Fr. Červinka, Václav Dohnal aj. a utvořili jsme Čtenářskou besedu, jejímž zakládajícím předsedou jsem se stal a 6 roků jsem byl. S přičiněním Sladkovského dostávali jsme Národní listy zdarma, mimo to se odebíraly Říp, Podřipan, Kolinské listy aj. a daroval každý, jak mohl, knihy. Za zásluhy, které Sladkovský o Besedu získal, byl hned při první valné hromadě čestným členem zvolen.“*⁹⁴

Ve spolkovém katastru je vznik Čtenářské besedy datován dnem 15. 6. 1874.⁹⁵ Počátky působení Čtenářské besedy můžeme rekonstruovat pouze na základě mnohdy nepřesných pamětí Josefa Schulze a také díky několika kratším článkům, které vyšly v *Národních listech*. Dokumenty týkající se fungování spolku, uloženy ve fondu Čtenářská beseda, jsou totiž až pozdějšího data. Tak např. stanovy spolku jsou datovány až rokem 1896.⁹⁶ Stojí v nich: *„1. Čtenářská beseda v Loučeni jest spolek založený r. 1874 ku vzdělání a zábavě členů. 2. Vytčeného účelu dosahuje se: čtením, přednáškami a zábavami. 3. Prostředky peněžité zaopatřují se příspěvky členů, výtěžky ze zábav, mimo to přijímá spolek*

⁹⁴Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrovaní, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 166.

⁹⁵SOKA Nymburk, ONV Nymburk, Spolkový katastr – Čtenářská beseda Loučeň, kart. 49, 152.

⁹⁶SOKA Nymburk, Okresní úřad Poděbrady, Čtenářská beseda Loučeň, sign. 8/38/2.

dary a odkazy.“⁹⁷ O výši příspěvků není bohužel nikde zmínka, ale vzhledem ke složení členů, kteří byli z různých sociálních vrstev, předpokládáme, že se nejednalo o příliš vysokou částku. Počet členů spolku v tomto období lze pouze odhadovat. Josef Schulz ve svých pamětech píše, že v této době měla Čtenářská beseda až 65 členů.⁹⁸ Dopis, který byl otištěn v *Jizeranu* roku 1893, uvádí pro toto období počet členů 52.⁹⁹ Nicméně číslo, které je zapsáno u loučenské Čtenářské besedy v *Národních listech* z roku 1875 ve Zprávách spolkových se od těch předchozích výrazně liší. Je zde uvedeno: „Čtenářská beseda v Loučeni, odbyvala dne 25. m. m. výroční valnou schůzi za přítomnosti 23 členů.“¹⁰⁰ Samozřejmě se nemuseli účastnit všichni členové spolku, nicméně je to jediný záznam, týkající se počtu členů v této době. Z uvedených počtů je možno říci, že ve druhé polovině 70. let nepřekročil počet členů hranici 70. Jestliže vezmeme v úvahu počet obyvatel Loučeně, který byl roku 1880 kolem tisíce, jeví se počet členů spolku jako relativně nízký. V této zprávě z roku 1875 je zmíněn ještě jeden důležitý fakt, a sice že „mezi tamějšími rolníky beseda žádného takřka účastenství nedoznává čítajíc z nich 2 členy.“¹⁰¹ Loučeňští rolníci nebyli tedy zpočátku příliš zainteresováni. Důvodem mohlo být např. příliš liberální smýšlení některých členů besedy, jejímž čestným členem byl člen Národní strany svobodomyšlné. To nemuselo na některé konzervativnější jedince z řad rolníků působit důvěryhodným dojmem. Tím spíš, že předsedou spolku byl člověk, který sám byl členem Klubu Národní strany svobodomyšlné.

5.3. První předseda Čtenářské besedy Josef Schulz

Jméno Josefa Schulze bylo v této práci zmíněno již několikrát. Tento muž po sobě zanechal několikastránkové paměti, které sepsal „*inkoustovou tužkou do staré účetní knihy* [...]“¹⁰² a které byly v rok výročí jeho úmrtí vydány v *Židovské ročence*. Narodil se na Loučeni 15. dubna 1851 rodičům Abrahamovi a Cecilii Schulzovým. Jeho otec byl kupec a syna k tomuto řemeslu vedl také. V pamětech se o tom zmiňuje takto: „*Nyní jsem byl mládencem, maje již 15 jar za sebou, a počínal se ze mne stávat ‚der kleine Gernegross‘. Já převzal hned doma vrchní vedení obchodu, jezdil jsem do Mladé Boleslavi s povozem [...]. Tam se vezl sáh dřeva, který obyčejně již předem objednaný byl a zpátky se vezl celý náklad: cukr, káva, chléb, mouka atd. Hned jsem koupil na šuplíky firmičky Piment, Macis, Pfeffer*

⁹⁷ SOKA Nymburk, Okresní úřad Poděbrady, Čtenářská beseda Loučeň, stanovy spolku z roku 1896.

⁹⁸ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 166.

⁹⁹ An., Z Loučeně (Pův. dopis), *Jizeran* 14, 1893, č. 20, s. 3.

¹⁰⁰ An., Čtenářská beseda v Loučeni, *Národní listy* 15, 1875, č. 130, s. 3.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 162.

*atd., na venkovní dveře též Rýže, Cukr, Káva, Mýdlo atd. napsal a chtěl jsem udělat z maličkého krámečku, kde se ovšem otci tuze dobře vedlo, an i vrchnost a úřednictvo ku svýmodbyvatelům čítal, velkoobchod.*¹⁰³

Josef Schulz se ve svých pamětech profiluje jako velmi schopný mladý muž, který měl velké ambice. Marie Dragounová Schulzovi také věnovala vzpomínku. Popisuje situaci, kdy na Loučeň přišel z nedalekých Jabkenic Bedřich Smetana, který zde od poloviny sedmdesátých let pobýval u své dcery. Marie Dragounová poznamenává, že to bylo v době, kdy byl Smetana již „*trochu pomaten*“ a žádal po nich, aby ho odvezli na premiéru jeho opery do Prahy, což Dragounovi neučinili. Místo toho poslali kočár se Smetanou zpět do Jabkenic a doprovod během cesty mu dělal „*[...] žid Šulc, silný mladý člověk a za řečí, aby si nevšiml, že ho vezou do Jabkenic zpět, nechal si od něj vykládat celou cestu, jak tu operu tvořil.*“¹⁰⁴ Její popis se shoduje s tím, jak sám sebe vnímal Schulz, který se popisuje slovy „*kluk jako bidlo, fešák jen co umíš*“.¹⁰⁵ Několikrát také zmiňuje, jak si zakládal na růstu svých vousů, o něž velmi pečoval. Jednalo pravděpodobně o charismatickou osobu, která však měla poněkud svérázný charakter. Alespoň tak se Schulz popisuje v různých částech svých pamětí. Když ho např. jeho otec poslal na vandr do Prahy, již po příjezdu šel Schulz „*po Praze zevlovat*“.¹⁰⁶ To bylo charakteristické i pro následujících několik dní, které v Praze strávil. Když utratil všech 40 zl., které od svého otce dostal, vrátil se zase zpátky na Loučeň. Zkušenosti, jejichž získání bylo účelem těchto cest, nezískal. Otec s tím samozřejmě nemohl být spokojen, a tak, jak Schulz tvrdí: „*Přišel jsem domů, obdržel jsem od otce na chrám páně a bylo dobře.*“¹⁰⁷ Nicméně i přesto se profesně prosadil. Převzal obchod a po svých 20. narozeninách se stal agentem rolnické pojišťovny v Lysé nad Labem. Dle svých slov vydělával za sezónu 700–850 zl. provize a „*žilo se jako Herr Gott ve Frankreihu, roštěňky, plzeňské a trabuka jen rostly, a kam jsem přišel bylo lépe a živo.*“¹⁰⁸

V tomto věku si už také začal tříbit své politické názory. V době, kdy „*Staročesi odevzdali velení, ba bylo jim od Mladočechů odejmuto [...]*“¹⁰⁹, se Josef Schulz stal členem Klubu Národní strany svobodomyslné a dle svých slov se setkával s předními představiteli této strany. Kromě Sladkovského, který u Schulzů v letech 1872–1876 pobýval, se u nich

¹⁰³ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 167.

¹⁰⁴ Dragounova kronika, s. 51.

¹⁰⁵ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 164.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 165.

scházeli Miroslav Tyrš, Jan Neruda, Josef Barák, Antonín Čížek, bratři Grégrové a jiní.¹¹⁰ Bohužel, jediným dokladem o styku Schulze s těmito osobnostmi jsou jeho paměti.¹¹¹ Jisté však je, že se smýšlením mladočechů se mladý muž plně identifikoval. Kromě toho, že se v roce 1874, tedy ve svých 23 letech, stal prvním předsedou Čtenářské besedy na Loučeni, byl také členem Umělecké besedy v Praze a vybíral pro ni na Loučeňsku příspěvky.¹¹²

Dle Schulzova sebehodnocení se usuzujeme, že se jednalo o aktivního jedince, kterému nedělalo žádný problém se jakkoliv bránit a trvat na svých právech. Když se v roce 1894 Josef Schulz podruhé oženil,¹¹³ kvůli zmatkům okolo nově vytvořených náboženských obcí, nebyl jeho sňatek uznán. Josef Schulz se téměř 20 let hájil u soudů, které nakonec jeho sňatek neuznaly. Protože užměl se svou ženou dva potomky a nechtěl, aby s nimi bylo jednáno jako s nemanželskými, museli se nechat ještě jednou oddat. Aby dokázal směšnost tohoto nuceného sňatku, rozeslal 500 německých a českých svatebních oznámení. Celou záležitost, ale i paměti uzavírá Schulz těmito slovy: „*Já od začátku té komedie jsem tak na ty v kutně zanevřel, že jsem již tedy tak dlouho, co podruhé ženat jsem, v kostele nebyl, což je nyní již 30 roků, ale proto přece jsem vždy Židem byl, jsem a do smrti budu a mohu s přesvědčením tvrdit, že není zapotřebí, kdo chce pořádným Židem být, že do kostela musí jít. Bůh je všude a od věčnosti je dokázáno, že ti nejpobožnější lidé bývají ti nejšpatnější, an si myslí, že jejich špatné činy jen v modlitbách odpuštěny budou. A to nejhorší pocházelo vždy z kutny, ať je to náboženství jaké chce.*“¹¹⁴ Tento názor Josef Schulz zastával v roce 1924, tedy v době, kdy od událostí popisovaných v jeho pamětech uplynula řada let. Na jeho jednání ve sledované době, tedy v poslední třetině 19. století, nemuselo mít toto stanovisko výrazný vliv, je však třeba vnímat touto perspektivou způsob, jakým se svými vzpomínkami pracuje. Ne vše muselo být nutně tak vyhocené, jak je to v Schulzových pamětech prezentováno. Navíc je třeba brát ohled i na to, že od popisované události se staly dávno předtím, než je autor sepsal. Na některých místech tedy mohou být údaje v konfrontaci s dobovými prameny nepřesné, nebo dokonce zkreslené autorovou pamětí. Přesto je z mnoha důvodů třeba považovat paměti Josefa Schulze za vzácné svědectví událostí na Loučeni konce 19. století.

¹¹⁰ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 172.

¹¹¹ Ve kterých ovšem cituje dopisy od Karla Sladkovského.

¹¹² Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 172.

¹¹³ První žena Schulzovi zemřela.

¹¹⁴ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 178.

6. „V našem okrese obíhá více než měsíc podivná pověst, že někteří mladočeši ve vřkolu Nymburka obnovili náboženskou sektu Adamitů“¹¹⁵

6.1. Oslava v hostinci „u Dragounů“

Rok poté, co byla Čtenářská beseda založena, byl opět do jejího čela zvolen Josef Schulz. I o této události referují již zmiňované *Národní listy* roku 1875.¹¹⁶ Zájem loučenského rolnictva o novou instituci byl naznačen už v předchozí kapitole. Byla zde však jedna významná osobnost, které Čtenářská beseda také nevyhovovala. Tou osobností byl nově přichozí farář František Dvořák, který se ke spolku nejen nepřidal, ale ještě členům znepríjemnil první roky působení ve spolku. Názor Josefa Schulze byl jednoznačný: „*Tehdejšímu faráři páteru Dvořákovi byla ovšem trnem v oku, a to tím spíše, že předsedou její byl Žid, na co jsem Sladkovského upozornil a mu řekl, jak farář proti Besedě brojí, ba i z kazatelny Besedu haní.*“¹¹⁷ Ve farní kronice bohužel není vůbec žádná zmínka o postoji faráře ke spolku. Jeho jednání tak můžeme odhadovat pouze na základě toho, jakým způsobem se o lidech jiných vyznání vyjadřoval v pozdějších letech. Z výše zmíněného popisuvyplývá, že jeho vztah k takovým lidem byl poněkud odmítavý. Nezapomněl alespoň zdůraznit, že se jedná o nekatolíka, ať už to bylo v případě nového nájemce loučenského panství Morice Pollaka či rejšického starosty Václava Knespla. Na základě toho lze konstatovat, že s židovským předsedou v čele Čtenářské besedy mohl mít František Dvořák problém.

Náboženské vyznání předsedy spolku zjevně nebylo tím hlavním důvodem, proč by měl farář s institucí problém. Dvořákovy zápisy ve farních naznačují to, že pro tohoto konzervativního muže byla zásadní spíše politická orientace předsedy a některých členů spolku, resp. jejich liberální smýšlení. Z paměti Josefa Schulze je patrné, že se jednalo o velmi liberálního člověka, který neměl příliš velký respekt k tradičním institucím, ať už se jednalo o soudy či úřady, církev nevyjímaje. To by mohl být hlavní důvod, kvůli němuž byl spolek, který měl ambice působit na společnost a vzdělávat ji, pro Dvořáka poněkud nepohodlný. Tomu, že faráři Čtenářská beseda vadila, nasvědčuje i následující aféra, kterou rozpoutal svým jednáním právě nově dosazený František Dvořák.

¹¹⁵ An., Dopisy. Dopisy. Z okresu nymburského, *Brousek* 3, 1876, č. 59, s. 2.

¹¹⁶ An., Čtenářská beseda v Loučeni, *Národní listy* 15, 1875, č. 130, s. 3.

¹¹⁷ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrovaní, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 166.

Svědectví o tom, co se mělo stát, opět zanechává bývalý předseda spolku Josef Schulz: „Tenkrát se nás sešlo několik o Silvestru v besední místnosti u Dragounů. Byl jsem to já, můj bratr Ludvík, truhlář Jan Tiller, Franz Strejček, Jan Dragoun, podučitel Josef Janata, četník Majer. Bavili jsme se mezi sebou a všelicos se vypravovalo, příběhy o vojančině, zkrátka a dobře kdo co věděl. Ten rok právě byla zavedena litrová míra. Když 12. hodina odbila a my jsme ten Nový rok přípitkem uvítali a holby do dna vyprázdnili, sebral šenkýř Karel Dragoun všechny sklenice a nalil nám do nových půllitrů se slovy: ‚Pánové, zákonem jest prvním lednem ustanovená nová litrová míra, a poněvadž 12. odbila a Nový rok nastal, přináším vám pivo už v půllitrech, které o krejcar laciněji než holbu píti budete. Nazdar!‘ Půllitry se rázem vyprázdnily a tak to šlo dále. Učitel Janda přitom hrál tahací harmoniku, zpěv následoval, z pánů v místnosti žádný už nebyl, než dříve již uvedeno, a šenkýř Karel, který byl též dobrý kumpán. Tu ke mně praví učitel Janda: ‚Pepíku, teď si zazpíváme tu známou ‚Když jsme se tak sešli kamarádi z mokré čtvrti, když jsme se tak sešli pospolu‘ a já ji budu hrát.‘ Mě nikdy nemusel k ničemu dlouho pobízet, já byl vždy k legraci hned pohotově a jakživ jsem žádného nezarmoutil. Janota ji na harmonice spustil, my jsme se sestavili v polokruh a píseň začala. Jak každému známo jest, nese ta píseň s sebou, že po každé strofě se společnost svléká, nejdřív kabát, pak vestu, pak boty a kalhoty a to stále na jednu hromadu hází, vždy na komando a to komando jsem vedl já. Zůstali jsme jen v košili a podvlékačkách. Nyní nastalo komando: ‚Zas se oblékněte kamarádi z mokré čtvrti‘ atd. a z hromady popadl každý, co mu do ruky přišlo a to si oblékl. Zkrátka tropila se komedie beze všeho vedlejšího úmyslu. V besední místnosti byli jsme úplně sami a hostinský Karel Dragoun nás sám obsluhoval. Do dveří byla tak asi jako dlaň zasklená dírka a služka nás snad skrz tuto viděla.“¹¹⁸ Za normálních okolností by tato vzpomínka sama o sobě byla zajímavým dokladem dospělých společenských her na konci 19. století a mohla by být malým příspěvkem k dějinám každodennosti. Ve skutečnosti však tato zdánlivě nevinná hra vyvolala řadu událostí, které vyvrcholily soudním procesem.

6.2. Noviny jako platforma pro řešení osobních sporů

Členové Čtenářské besedy se již od počátku profilovali jako podporovatelé Národní strany svobodomyšlné, proto si pro medializaci svého případu vybrali zcela přirozeně jedno z nejvíce odebíraných dobových periodik, *Národní listy*. Vezmeme-li v úvahu i to, že se její předseda dle vlastních vzpomínek stýkal s předními představiteli této strany a měl vazbu na

¹¹⁸ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 166-7.

bratry Grégrovy, jeví se tento krok jako zcela logický. Majitelem periodika byl v této době mladočeský politik Julius Grégr a slovní výpady vůči staročechům byly na jeho stránkách tzv. „na denním pořádku“. S ohledem na vazby či minimálně sympatie, které členové spolku k tomuto periodiku chovali, informovali na jeho stránkách několika texty nejen o celé kauze, ale v budoucnu i o činnosti spolku a jím pořádaných akcích. Aby uvedli celý případ na pravou míru, využili v periodiku rubrik, které dávaly prostor pro vyjádření názoru čtenářů jako např. *Listy z venkova* či *Veřejná hovorna*. Volba tohoto periodika mohla mít kromě politických také pragmatické důvody. Jak známo, loučeňská Čtenářská beseda *Národní listy* odebírala, a tak členové spolku zvolili pro svou obhajobu stránky periodika, které si mohl kdokoliv z jejich okolí, kdo se o událost zajímal, přečíst.

Jako kontra-periodikum, které bylo využito k útoku proti mladočechům, byl zvolen Skrejšovského nedávno založený *Brousek*.¹¹⁹ Jednalo se spíše o bulvární periodikum,¹²⁰ které sloužilo především k denunciaci mladočechů a na jehož stránkách byly zastávány názory Národní strany. Ve skutečnosti však, oficiální stanovisko strany neprezentoval. Jedním z prostředků, který periodikum využívalo k přiblížení se lidovým vrstvám, byl antisemitismus. Ten však využívali i redaktoři *Národních listů*. Platí to i pro incidentna Loučeni. Není jisté, kdo zaslal dopis s informacemi o událostech do *Brousku*, zda se jednalo přímo o faráře,¹²¹ či někoho z jeho okolí. Potenciálním informátorem by mohl být také loučeňský starosta Josef Huňka, o kterém bude ještě na příslušném místě pojednáno.

Využití příslušných periodik dávalo z počátku banální události další rozměr. Případ byl zneužit k propagaci stanovisek jednotlivých politických stran, a ačkoliv incident nepřesáhl rámec lokálního konfliktu, a nestal se tak zásadním konfliktem mezi staročechy a mladočechy, zapadalo to do každodenního soupeření na stránkách zmíněných periodik. Další rozměr přidal samotný článek, který v *Brousku* vyšel, a vytvořil tak z jediné farářovy poznámky dokonalou konspirační teorii, která v kontextu článku dávala ve své podstatě smysl.

¹¹⁹ První číslo *Brousku* vyšlo 11. září 1874.

¹²⁰ Jakub MACHEK, *Od Brousku ke Kurýru – česká cesta od lidového tisku k bulvárním deníkům na pozadí vývoje středoevropského tisku*, Mediální studia, II, 2014, s. 149-173.

¹²¹ Čemuž by nasvědčovala vysoká informovanost v oblasti historie českých adamtů.

6.3. „Někteří mladočeští přemrštenci v okrese nymburském obnovili sektu Adamitů“¹²²

První informace o událostech na Loučení vyšla hned v lednu následujícího roku. Díky tomu, že výbor Čtenářské besedy nelenil a o celé události podal nedlouho poté zprávu do *Národních listů*, můžeme informace z paměti konfrontovat s dobovými prameny. Ve výtisku z 22. ledna 1876 v rubrice *Veřejná hovorna* čteme sloupek věnovaný „Panu P. V. Dvořákovi, faráři v Loučení!“¹²³ V tomto kratším sloupku jsou popsány události, které následovaly bezprostředně poté, co se farář o všem dozvěděl. Je zde samozřejmě zmíněna i samotná oslava v hostinci „u Dragounů“, ale je uvedeno jiné datum dne, kdy se konala. Podle této verze se totiž vše odehrálo 26. prosince, tedy ještě v období vánočních svátků. To si farář mohl vyložit jako určitou provokaci a pokáral za toto chování své farníky. Z jeho pohledu mohlo situaci zhoršit i to, že se zábavy účastnil i místní učitel Janda, který by měl jít dětem dobrými mravy příkladem. František Dvořák na situaci veřejně zareagoval 6. ledna 1876, kdy z kazatelny hanil pověst spolku. Alespoň to se píše ve výše zmíněném článku. Někteří členové byli do konce pod tlakem tíživé situace v rodině i ve společnosti donuceni k vystoupení z besedy. Výbor spolku viděl jasnou příčinu v tom, že „je většinou svobodomyšlná“¹²⁴ a dále, že předseda je jiného vyznání, což komentují tak, že „to nám nevadí a Vám snad tím méně, an nejste členem“.¹²⁵ Objevuje se zde i zmínka o ultimátu, které farář spolku údajně dal. Do 8 dnů se měl předseda vzdát funkce, jinak měl v úmyslu spolek rozpustit. Spolek však odstoupení předsedy zřejmě nechtěl připustit, protože na to reagoval odvoláním se na rozhodnutí valné hromady, která měla jako jediná právo sesadit předsedu. Stejně členové spolku odpověděli na farářův záměr tento spolek rozpustit, což bylo jen v kompetenci okresního komisaře. Nacházíme zde také odkaz na farářovo kázání, ve kterém údajně osvětlil motivaci svého jednání. Tou mělo být jeho čisté svědomí. Josef Schulz k události v kostele dodává toto: „Na Nový rok ráno, Krista Pána, rámus veliký. Kdo byl v kostele, musel užasnout. Farář Dvořák spustil z kazatelny stavidla. ‚Pomyslete, lidé drazí, co se na dnešek páchalo. Adamity máme na Loučení, kteří si vzali za úkol chodit nahatí.‘ Učitel Janda byl právě taky v kostele a Dvořák s hrůzou spustil: ‚Zde jest také mezi námi jeden, který má děti hned z mládí učit k mravopočestnosti a on! On! Páchal ten zločin s sebou!!!‘ [...] Nyní byl rámus v Israeli veliký, lid, když šel z kostela, na učitele Jandu

¹²² An., Dopisy. Z okresu nymburského, *Brousek* 3, 1876, č. 59, s. 2.

¹²³ An., *Veřejná hovorna*., Panu P. V. Dvořákovi, faráři v Loučení!, *Národní listy* 16, 1876, č. 21, s. 3.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

*ukazoval, od úst k ústům bylo jen o páchaném zločinu vypravováno. Ženy těch ženatých adamitů plakaly, domácí různice strašné, matka proklela syna, sestra bratra atd.*¹²⁶

Lze předpokládat, že Josef Schulz nebyl výstupu v kostele osobně přítomen, a tak je jeho svědectví poněkud méně věrohodné. Jeho výpověď však poukazuje na to, jakým způsobem on sám faráře vnímal. Z pamětníkova popisu je patrná ironie a Dvořák působí jako patetická až směšná postava. I díky svému vzdělání byl tento muž nepochybně obratným rétorem, zda jeho kázání vypadala právě takto se však můžeme pouze domnívat. Zdá se však, že v první fázi sporu, tedy poté co vyšla výše citovaná výzva v *Národních listech*, chtěl farář řešit vyhocenou situaci dohodou s členy besedy. Pro uklidnění situace požadoval odstoupení předsedy z čela spolku, což mělo zabránit dalším výpadům proti spolku. Členové besedy se však za svého předsedu postavili. Dvořákova výzva nasvědčuje tomu, že měl skutečně problém přímo s předsedou v čele Čtenářské besedy. Až do března se na stránkách žádného z periodik neobjevila žádná další zpráva o situaci na Loučeni. Toto mezidobí popsal sám předseda v pamětech. Hostinský Dragoun byl předvolán do radního domu, aby informoval zastupitele o tom, co se v jeho hostinci stalo. Starostou byl „*pověstný klerikál a svíčková bába Josef Huňka*“.¹²⁷ Krátkou subjektivní charakteristiku Josefa Huňky nabízí i Marie Dragounová: „*Byl velice zamilován do tety Fany, ale ji se tenkrát tak protivil, že o něm nechtěla ani slyšet. Dědečka se bál, neb přesto, že byl náramně pobožný, měl všechny necnosti a dědeček ho v obci potíral. Byl starostou ale tak, že nikdo po něm nechtěl ten úřad a on si to zase nechal vždycky dál.*“¹²⁸ V tomto „*náramně pobožném*“ muži našel farář pravděpodobně zastání. Dvořák se ještě prostřednictvím kostelníka, přes kterého poslal vzkaz, pokusil Schulze donutit k dohodě. Ten však jakékoliv vyjednávání odmítal. Obecní zastupitelstvo, pravděpodobně v součinnosti s Františkem Dvořákem, se rozhodlo podat na spolek žalobu a navrhnout jeho rozpuštění. Hejtmanství v Poděbradech ihned nařídilo vyšetřování u příslušného orgánu, tedy u soudu v Nymburce, a po dobu vyšetřování byla zakázána činnost Čtenářské besedy. Obhájcem žalované strany se stal nevlastní bratr Karla Sladkovského, Emanuel Trmal s Toušic.

12. března byl v *Brousku* otištěn dopis, který vnesl do celé situace nový rozměr. Text je fakticky rozdělen do dvou částí. První část pojednává o historických adamitech, kteří, „*pokládajíce také manželství za hřích, smilství pak za povinnost, páchali ve schůzkách svých*

¹²⁶ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 167-168.

¹²⁷ Jeho přezdívka zněla údajně „Ježíšek“.

¹²⁸ Dragounova kronika, s. 17.

*beze studu věci, kterých ve ctné společnosti vypravovati nesluší [...]*¹²⁹ Nechybí zde ani zmínka o tom, jak Jan Žižka násilně toto společenství vyhladil. Adamité, kteří se objevili za Josefa II., vděčili za mírné zacházení lidumilnému faráři a pozdějšímu biskupu litoměřickému Josefu Františku Hurdálkovi, který je nechal pouze vykázat do Sedmihradska. Krátká poznámka je věnována sektě, která byla založena roku 1848, ale její činnost velmi záhy ukončil zásah policie. Po výčtu těchto negativních slov na adresu historických adamitů, autor textu plynule navazuje na svou současnost a označuje aktéry jako „*mladočeské přemrštěnce*“, kteří „*obnovili sektu Adamitů*“ a „*odbyvají tajné schůze, z nichž jedna dne 26. prosince 1875, v jedné osadě okresu nymburského byla odbyvána a farnímu úřadu potom prozrazena. Schůzi tuto čili vlastně ples odbyvati měli tito mladočeští Adamité v obleku rajském [...]*“¹³⁰ Čistě spontánní zábava, která pravděpodobně nebyla v tehdejší době ničím výjimečným, je zde prezentována jako pečlivě připravovaná schůze mladočeských „*sektářů*“. Toto označení bylo dobově vnímáno velmi negativně, což ovšem těm, kteří nebyli obeznámeni s dílem Svatopluka Čecha,¹³¹ tento text ochotně vysvětluje. Adamité jsou prezentováni jako sekta, která nemá ve společnosti své místo, a proto je třeba ji zlikvidovat. Motivace textu je jednoznačná: zdiskreditovat podporovatele mladočechů a poukázat na to, jaké „*přemrštěnce*“ ve svých řadách *Národní strana svobodomyšlná* má. Celé toto pojednání vychází v době, kdy už bylo s představiteli Čtenářské besedy vedeno soudní řízení, na což je v textu také upozorněno. Výsledek soudu měl být dle autora po vynesení rozsudku na stránkách *Brousku* zveřejněn. Žádná další zpráva o sporu se však již na jeho stránkách neobjevila. S odkazem na výše zmíněné periodikum vyšla krátká a stručná zpráva také v *Moravské orlici*: „*Adamité. „Brousek“ se dovídá, že v Nymburku v Čechách jest zavedeno vyšetřování s přemrštěnci, kteří tam zarazili sektu Adamitů a k tajným schůzím se scházeli.*“¹³² V tomto případě už je spor prezentován čistě jako vyšetřování sekty a není zde sděleno, že se ve skutečnosti jedná o spor obce, respektive faráře se spolkem. Text také vykazuje absenci jakéhokoli vysvětlení, co se vlastně na Loučeni událo.

Zmínka o „*mladočeských adamitech*“ se objevila i v díle Jana Nerudy. Roku 1876 vycházely na stránkách *Národních listů* pravidelně jeho fejetony s názvem *Z divadelních listů slečny Anežky Skočilovy k slečně Lidušce Bromských*. Dne 19. března 1876 vyšel fejeton vypovídající o návštěvě divadelního představení *Gracchus*: „*Když opona spadla, pravil vousatý pán vedle mne k tomu hezkému bledému před ním: „Myslíte, že chodili staří Římané*

¹²⁹ An., *Dopisy, Brousek 3*, 1876, č. 59, s. 2.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ *Kniha Adamité* od Svatopluka Čecha byla vydána v Lumíru v roce 1873.

¹³² *Moravská Orlice*, 16. 3. 1876.

také nazi? To by se byla měla muškita dobře!' Bledý pán vstal a obrátil se zády k jevišti. Pohladil si černé kníry a usmál se: ‚Snad byli v Římě už mladočeští Adamité! Četl jste?‘ ‚Ano, ano! Byl to zas výlupek poctivého nápadu! Vymyslit si, že se objevili v Nymburku Adamité a to se rozumí hned dokazovat, že to musí být Mladočeši.‘“¹³³ Jan Neruda s ironií sobě vlastní zapracoval tuto kauzu do svého díla, a dal tak najevo svůj názor na celou situaci. Josef Schulz ve svých pamětech poznamenává, že Jan Neruda fejton napsal, avšak připisuje mu výrok, „že si farář Dvořák na štěkání ještě dosti mírně počínal[...]“¹³⁴, což měla být narážka na údajný výrok Františka Dvořáka, který jím ospravedlňoval svou aktivitu proti členům Čtenářské besedy. Dvořák údajně prohlásil, že tak činí z toho důvodu, aby mu „pán“ při zúčtování neřekl: „Ty němý pse, proč jsi neštěkal?“¹³⁵ Fejton, ve kterém by se Neruda konkrétně vyjadřoval k počínání faráře, však v *Národních listech* nevyšel. Nicméně je evidentní, že událost Nerudovu pozornost upoutala a měl také nutkání vyjádřit k ní své stanovisko.

Spor pokračoval zprávou, která se na stránkách periodika objevila až o měsíc později. Jedná se o dopis příznivce Čtenářské besedy, který je podepsán jako: „Přítel pravdy a duševní volnosti.“¹³⁶ Styl, jakým je text psán, odpovídá stylu Josefa Schulze v pamětech, avšak v nich se k autorství dopisu nepřiznává, tudíž není možné s určitostí tvrdit, že jím skutečně byl. Jedná se o reakci na článek, který vyšel o měsíc dříve v *Brousku* a je stylizován v podstatě jako obhajoba Čtenářské besedy a jejích členů. Je zde vyličená celá událost ve shodě s tím, co je napsáno v pamětech. Autor textu informuje o průběhu vyšetřování od zaslání udání k c. k. okresnímu hejtmánství v Poděbradech, které ihned zahájilo vyšetřování v této věci. Celý spor je zde označen za „kapucinádu“, jejímž účelem je denunce Národní strany svobodomyslné. K výsledku u okresního soudu v Nymburce byla jako jediný svědek předvolána služka z hostince „u Dragounů“, ohledně které Josef Schulz nezapomíná v pamětech zmínit, že byla „pohodného“¹³⁷ Eichlera z Rožďalovic dcera.“¹³⁸ V textu se píše, že „ačkoliv byla řádně od nepřátel besedy instruována, nicméně spíše celou tu lež odkrýti pomohla; mluvilať při druhém

¹³³ Feulleton, Z divadelních listů slečny Anežky Skočilovy k slečně Liduše Bromských., *Národní listy* 15, 1876, č. 78, s. 1.

¹³⁴ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 168.

¹³⁵ An., Panu P. V. Dvořákovi, faráři v Loučeni!. *Národní listy* 16, 1876, č. 21, s. 3.

¹³⁶ An., Listy z kraje. Z okresu nymburského, *Národní listy* 15, 1876, č. 109, s. 2.

¹³⁷ Josef Schulz zpochybňuje věrohodnost jejích výpovědí na několika místech. Tvrdí, že byla Dvořákem a děkanem z Rožďalovic donucena ke křivé výpovědi. Určitou infamii může být i zdůraznění toho, že jejím otcem byl pohodný. V novověké společnosti byl ras vnímán jako bezectné povolání a v některých zemích dokonce nemohl svědčit ani u soudu. Negativní vnímání mohlo v mentalitě venkovského obyvatelstva přetrvat až do 19. století. Pokud by ke znevážení jejích výpovědí tyto argumenty nestačily, uvádí Josef Schulz ještě to, že tato dívka údajně „dělala frajli“ v Mladé Boleslavi.

¹³⁸ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 170.

výslechu zcela opačně naproti tomu, co dříve tvrdila“.¹³⁹ I z toho důvodu, že soud „na celé věci ani toho nejmenšího závadného nalézt nemohl“¹⁴⁰, byli obžalovaní 22. března 1876 zproštěni viny a proti žalující straně byla podána stížnost. Žalující strana měla také pokrýt náklady spojené se soudním řízením. To by mohlo dokazovat určité vazby jak na Sladkovského, tak i na některé další představitele Národní strany svobodomyslné. Celý text uzavírá konstatováním: „Vyšlo nezvratně na jevo, čeho vůbec jezovitsko-zpátečnické péro jest schopno, když se jedná o zlehčení strany svobodomyslné.“¹⁴¹ Tento text nelze vnímat jako útok na samotnou *Národní stranu*. Kritika je věnována spíše „staročeskému časopisectvu“ a to především *Brousku*, který otiskl výše zmíněný text. Dalším výrazným momentem je zde také kritika církevních činitelů, v tomto případě konkrétně loučeňského faráře a jeho příznivců, když je celá událost označována jako „kapucináda“.

Rozhodnutím u okresního soudu však ještě vše neskončilo. Státní zástupce podal odvolání ke krajskému soudu v Mladé Boleslavi, který ovšem potvrdil rozsudek nymburského soudu, o čemž *Národní listy* informují krátkou zmínkou ve vydání z 23. dubna 1876.¹⁴² Tím byl tedy celý spor po čtyřech měsících¹⁴³ rozhodnut ve prospěch Čtenářské besedy, která mohla opět obnovit svou činnost. Spor měl ještě jednu dohru v osobní rovině. Vztah mezi farářem a předsedou Čtenářské besedy zůstal nadobro rozvrácen. Josef Schulz si nenechal ujít příležitost, aby Františku Dvořákovi dal jasně najevo, co si o všem myslí. V pamětech vzpomíná takto: „Farářovi se košer nepoved a utržil si jen trochu ostudy. Já sousedil se školou, kam farář chodil vyučovat náboženství. Jednou vidím, jak kráčí ke škole. Nepozorovaně jsem se k němu přiblížil a povídám: ‚Ty kluku černá, bídná, mizerná, ty jsi způsobil mnoho zla skrze úplně nevinou zábavu. Chraň se mě, jestli tě někde mezi čtyřma očima potkám...‘ On se mě také skutečně chránil, do hostince pak nikam nechodil, co ovšem každému milé bylo, an byl chlap jezuita k nevystání.“¹⁴⁴ Schulzova averze vůči Františku Dvořákovi byla značná a zůstala v něm i poté, co se Schulz z Loučeně odstěhoval. Ještě zmiňuje poslední setkání s Dvořákem v hostinci, kdy si přisednul ke komorníkovi, který seděl u stejného stolu, „aby jemu kibicovat mohl.“¹⁴⁵ Josef Schulz na to reagoval tím, že si od stolu odsednul. Poté se tito dva naprosto rozdílní muži již nikdy nesetkali.

¹³⁹ An., Listy z kraje. Z okresu nymburského, *Národní listy* 16, 1876, č. 109, s. 2.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² An., Staročeská lež [...], *Národní listy* 16, 1876, č. 112, s. 2.

¹⁴³ Časové rozmezí vyplývající z informací vycházejících v Národních listech se značně rozchází s tvrzením Josefa Schulze, který se při vzpomínání domníval, že celé vyšetřování trvalo skoro rok. Je zřejmé, že tuto událost vnímal pamětník jako důležitý mezník svého života.

¹⁴⁴ Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, s. 171.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 172.

Celá tato kauza by se na základě Schulzových pamětí a v kontextu doby, kdy ani výše zmiňovaná periodika nebyla prosta antisemitsky laděných zpráv, dala zjednodušeně interpretovat jako projev katolického antisemitismu. Ten byl postupně šířen skrze katolická periodika, což mohlo u řady jednotlivých farářů ovlivnit vztah k židovskému obyvatelstvu v jejich farnostech.¹⁴⁶ Nasvědčoval by tomu i fakt, že farář pro vyřešení sporu na místní úrovni požadoval odstoupení předsedy spolku, který byl žid. Josef Schulz to sám ve svých pamětech několikrát zmiňuje jako jeden z motivů farářova jednání. František Dvořák však na stránkách kronik své postoje k židovskému obyvatelstvu nijak nereflektuje, nedá se tedy říci, do jaké míry měl tento faktor na jeho počínání vliv. Na základě dostupných informací však není možné tvrdit, že by byl zaujatý konkrétně proti židovskému obyvatelstvu. Je však možné říci, že František Dvořák měl určitý problém s nekatolickým obyvatelstvem. To se projevovalo spíše ve vyhrocených situacích, kdy takovou informaci využil jako jeden z argumentů pro diskreditaci jemu nepohodlné osoby. Problémem pro něj bylo spíše liberální smýšlení, které spojoval s pozvolnou sekularizací liberálně smýšlející společnosti. Tvrzení Josefa Schulze, že by měl František Dvořák potřebu jakýmkoliv způsobem útočit na nekatolíky a znepříjemňovat jim život, nemá tak v dostupných pramenech dostatečnou oporu.

¹⁴⁶ K projevům katolického antisemitismu na konci 19. století podrobněji: Michal FRANKL, *"Emancipace od židů". Český antisemitismus na konci 19. století*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2007.

7. Čtenářská beseda po Schulzovi a nový farář

Rok předtím, než František Dvořák loučeňskou faru opustil, dočkal se od svých farníků ještě jednoho zklamání. Někteří obyvatelé Loučeně z okruhu místních učitelů podepsali petici proti návrhu knížete Lichtensteina, který požadoval obnovení konfesionálních škol.¹⁴⁷ František Dvořák tuto událost zaznamenal ve farní kronice s poznámkou: „*Při této příležitosti jsem poznal své lidi, jimž jsem dříve důvěřoval [...]. Kamarátšoft s učiteli byl jim milejší, nežli prospěch lidu a náboženské vychování mládeže. Vlastenci z Národních listů.*“¹⁴⁸ Narážel tak pravděpodobně opět na některé liberálně smýšlející osobnosti z okruhu Čtenářské besedy, jejímž členem byl i učitel Janda.

František Dvořák tedy opustil Loučeň zklamán. Na jeho místo nastoupil Štěpán Šťastný, který předtím působil jako administrátor v Rejšicích. Nový farář zvolil vůči Čtenářské besedě úplně jiný přístup než jeho předchůdce a stal se jejím členem. Sdílel však s Františkem Dvořákem averzi vůči mladočechům, kterou ve farní kronice na několika místech ventiloval. Velmi ostře se vyjadřoval k působení *Národní strany svobodomyslné* při hádkách o punktacích v roce 1890. Psal, že jejich výklad oslabil konzervativní stranu, tedy *Národní stranu*, a ještě ke všemu „*pod vedením boucharonských Gregrů*“ brojí proti Riegrovi.¹⁴⁹ Stejně jako Františku Dvořákovi vadila i tomuto faráři především zdrženlivost ve věcech náboženských, kterou viděl na straně liberálně smýšlejících lidí. Z toho důvodu měl problém i s *Národní stranou svobodomyslnou*, nicméně byl dobře seznámen s obsahem *Národních listů*, na které ve svých projevech v kronice také reagoval. Co se týče jeho působení ve Čtenářské besedě, v tomto období již nebyla politická orientace překážkou ve vztahu mezi farářem a spolkem. Na základě dostupných dokumentů usuzujeme, že noví členové či předsednictvo neměli potřebu se jakýmkoli způsobem politicky vyhranit a fungovali tak především jako instituce cílená na kulturní život obyvatel Loučeně. S tímto posláním neměl nový farář evidentně žádný problém a rozhodl se tedy spolkovou činnost podpořit. Na stránkách farní kroniky se bohužel ke svému působení v besedě nevyjadřuje, a tak se musíme spokojit se zněním dokumentů z fondu Čtenářské besedy, kde je jeho jméno zaznamenáno.

Sledovat aktivitu loučeňské Čtenářské besedy v pozdějších letech je velmi obtížné, protože neexistují žádné prameny, které by její činnosti zaznamenávaly. Ani Josef Schulz se

¹⁴⁷ S tímto návrhem přišel ve sněmovně v roce 1888.

¹⁴⁸ FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 2, rok 1888.

¹⁴⁹ Tamtéž, rok 1890.

v pamětech nezmiňuje o fungování spolku poté, co byl vyřešen spor jeho představitelů s místním farářem. Občas se na stránkách *Národních listů* objevily krátké zprávy, které dokazují činnost spolku i v pozdějších letech, ale její konkrétní přínos loučeňské společnosti se bohužel pro osmdesátá léta 19. století dokumentovat nedá. Jisté však je, že minimálně od roku 1877 již Josef Schulz předsedou Čtenářské besedy nebyl. V *Národních listech* vyšla 12. dubna 1877 zpráva, která informuje o znovuzvolení jistého A. Macha předsedou spolku. V této době měla beseda 17 členů, „nejvíce řemeslníků, již se velkou většinou hlásí ke straně svobodomyšlné“.¹⁵⁰ Je zřejmé, že již v této době začal zájem o spolek značně upadat, až nakonec došlo k jeho několikaletému odmlčení. Ve fondu Čtenářské besedy jsou k dispozici od roku 1888 každoročně zasílaná oznámení o konání valné hromady spolku,¹⁵¹ chybí však zápisy o jejich průběhu či soupis těch, kteří se valné hromady účastnili. O tom, že Čtenářská beseda po několik let „živořila“, informuje zpráva, která vyšla v *Jizeranu* v roce 1893: „V posledních létech klesl počet členů až na 6, tak že ku platnému uzavírání valné hromady dle stanov stačil jeden člen (1/6 všech členů) a předseda byl jediným funkcionářem spolkovým. Těchto 6 členů udržovalo besedu v naději, že konečně snad přece nastane doba spolkového života zde příznivější.“¹⁵² Tak se skutečně stalo. V únoru roku 1893 došlo ke vzkříšení spolku a vstupu 39 nových členů. Předsedou se stal „MDr.“ August Guth. Mezi jmenovanými členy, kteří vykonávali různá povolání od rolníka, přes poštmistra až po samotného nájemce dvora, můžeme číst, v kontextu předešlé kapitoly celkem překvapivě, i jméno nového loučeňského faráře, Štěpána Šťastného. Zvolen byl také Josef Janda, který byl jedním ze zakládajících členů spolku v roce 1874 a také jedním z těch, kteří se účastnili oslavy v hostinci „u Dragounů“. Zde je již uveden jako řídící učitel. Také kníže Alexandr Thurn-Taxis vyjádřil spolku podporu a „daroval spolku kulečník v ceně asi 400 zl.“¹⁵³ Beseda již odebírala 14 časopisů, z nichž některé předplácela, některé dostávala darem.¹⁵⁴

V roce dvacátého výročí založení Čtenářské besedy vyšel v *Jizeranu*¹⁵⁵ otištěný dopis, který již předznamenává budoucí nepřetržité fungování spolku. Obsahuje velmi podrobné informace o jeho dosavadním rozvoji, kdy díky knížeti Alexandrovi a knížecímu přednostovi Arnoštu Nedbalovi „nabyla beseda vhodného zařízení místností, ač spolková pokladna jen částkou nemalou přispěla. Podobným způsobem vzrostla i spolková knihovna během roku ze převzatých 125 svazků [...] na 249. [...] Z darů knih jmenovati dlužno dp. P. Št. Šťastného,

¹⁵⁰ An., Čtenářský spolek v Loučeni, *Národní listy* 17, 1877, č. 100, s. 3.

¹⁵¹ Jako zástupce spolku je podepsaný předseda Václav Dohnal, stavitel.

¹⁵² An., Z Loučeně (Pův. dopis), *Jizeran* 14, 1893, č. 20, s. 3.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ An., Z Loučeně (Pův. dopis), *Jizeran* 15, 1894, č. 37, s. 3.

jenž daroval 51 svazků, v nichž mimo jiné obsazeny jsou Třebízského Veškeré spisy [...]. Dle zprávy knihovníka p. Balvína přečetlo 27 členů 325 svazků a 25 nečlenů 345 svazků.[...] Největší poptávka byla po dílech dějepisných a zábavně poučných.“¹⁵⁶Díky těmto údajům už tedy lze trochu lépe zachytit zájem Loučeňských o spolek.¹⁵⁷ Bohužel nemáme srovnání s počátečními lety fungování besedy, ale pokud můžeme tomuto svědectví věřit, zájem o vzdělání na Loučeni byl. Čtenářská beseda přispívala také na Ústřední Matici, pro kterou se např. o Silvestru 1894 vybralo 18 zl. a 4 kr. V tomto roce čítala beseda 1 čestného člena a 42 činných členů. Do spolku také v sezoně přistoupilo několik letních hostů, jejichž jména však nejsou uvedena. I v roce 1894 byl předsedou zvolen August Guth. O dva roky později byly také schváleny první dochované stanovy spolku. Jsou v nich uvedeny i příspěvky, které konkrétní členové měli platit. Zakládající člen složil do pokladny 50 korun a poté nemusel již příspěvky činného člena platit nebo věnoval 10 korun a poté odváděli příspěvek každého čtvrt roku. Každý člen, který byl do spolku přijat, zaplatili zápisné 1 korunu. Měsíční příspěvek nebyl zaznamenán s tím, že výši měla určit valná hromada.¹⁵⁸ Počet členů výboru byl stanoven na deset.

Z pramenů vyplývá, že Čtenářská beseda začala ke konci století plnit i další funkce ve společnosti. Dne 21. prosince 1898 žádal „*Odbor besedy v Loučeni, Divadelní ochotníci*“¹⁵⁹ o povolení hrát divadelní představení o pět dní později. Měly být schváleny hry „All right“ a „Po dvou měsících“.¹⁶⁰ Lze se tedy domnívat, že kromě tanečních zábav, které beseda organizovala od počátku svého působení, se začala podílet také na dalších událostech. Např. v roce 1897 ve spolupráci s obecním úřadem a s knížecí správou pořádala v hostinci „u Dragounů“ přednášku „*o nových daních z příjmu*“.¹⁶¹ Přednášejícím měl být právník a literát August Nevšímal.¹⁶² Ačkoliv neexistují prameny k počátkům fungování spolku, v tomto období již Čtenářská beseda plnila funkce, které se od takovýchto institucí očekávají. Spolek existoval až do roku 1952, kdy definitivně zanikl.¹⁶³

¹⁵⁶ An., Z Loučeně (Pův. dopis), *Jizeran* 15, 1894, č. 37, s. 3.

¹⁵⁷ Soupis knih pro toto období bohužel není k dispozici.

¹⁵⁸ SOkA Nymburk, Okresní úřad Poděbrady, Čtenářská beseda Loučeň, stanovy spolku z roku 1896.

¹⁵⁹ Tamtéž, dopis okresnímu hejtmanství v Poděbradech.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, pozvánka na přednášku z 18. července 1897.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ SOkA Nymburk, ONV Nymburk, Spolkový katastr – Čtenářská beseda Loučeň, kart. 52, Spolkový katastr. Obec: Loučeň.

Závěr

Sedmdesátá léta 19. století s sebou přinesla vznik prvního kontinuálně fungujícího spolku na Loučeni. Tato událost do značné míry ovlivnila kulturní a společenský život loučeňské společnosti. Počátky fungování spolku byly poznamenány na jedné straně nezájmem ze strany loučeňských obyvatel, na straně druhé sporem s místním farářem v roce 1896. Farářsvými slovními výpady vůči členům spolku mohl odradit některé jedince od touhy zapojit se do spolkového života. Čtenářská beseda si přes všechny tyto překážky našla své uplatnění, zejména v devadesátých letech 19. století, kdy začala fungovat jako plnohodnotný vlastenecký spolek usilující nejen o pobavení a vzdělání svých členů, ale také loučeňské společnosti. Na základě pamětí, které jsou v práci citovány, je objasněn také vliv letních hostů na společenské dění na Loučeni, kdy zásadní dopad měla návštěva Karla Sladkovského, který měl dát podnět k založení Čtenářské besedy.

Spor faráře Františka Dvořáka s některými členy Čtenářské besedy setáhnul od konce roku 1875 až do jara roku následujícího. Odhalil několik skutečností týkajících se proměny mentality nejen venkovské společnosti na konci 19. století, ale také konkrétních jedinců, kteří aktivně vedli společenský život. Na základě dostupných pramenů tak můžeme dokumentovat snahy konkrétního faráře, který se snaží udržet si kontrolu nad veškerým děním v dané lokalitě. Činí tak navzdory takovým institucím, jakými byly např. různě orientované spolky nebo obecní zastupitelstvo. Jeho snaha ovlivnit obsazení funkcí ve Čtenářské besedě byla neúspěšná, stejně jako pokus o diskreditaci jejích členů prostřednictvím pravomocného odsouzení příslušnými soudy.

Farářovo jednání bylo dle pamětí Josefa Schulze, předsedy Čtenářské besedy, motivováno antisemitským smýšlením. V hodnocení událostí na základě Schulzových vzpomínek je třeba zohlednit, že paměti sepisoval téměř padesát let poté, co se popisované události odehrály. Jeho názory se s uplynulým časem proměňovaly a svou roli sehrály také zkušenosti s církví v pozdějších letech Schulzova života, které ovlivnily jeho vnímání náboženských institucí jako takových. Z těchto důvodů je třeba brát tyto vzpomínky s určitou rezervou, protože mohou být, byť třeba nevědomě, prezentovány tendenčně. Přesto se jedná o jeden z pozoruhodných dokladů, který na příkladu Loučeně odhaluje každodenní život venkovské společnosti v poslední čtvrtině 19. století.

Struktura práce většinou není a nemůže být uspořádána chronologicky. Pro pochopení okolností založení Čtenářské besedy a především sporu, který později kolem jejích představitelů vznikl, je třeba nejdříve vytvořit portréty dvou výrazných aktérů. Z tohoto

důvodu je život Františka Dvořáka dopsán až do jeho smrti v roce 1902. František Dvořák své názory a postoje více ventiloval až později v rejšické farní kronice. Tyto informace jsou však pro ukotvení a pochopení jeho jednání důležité, proto je třeba je uvést před rozbořem samotného sporu.

Na základě pramenů dokumentujících působení Františka Dvořáka na loučeňské i rejšické faře se však tento motiv jeví jako nejednoznačný. Stejně, jako měl problém s židovským předsedou Čtenářské besedy, nechtěl také dovolit uložení ostatků člověka helvétského vyznání na katolickém hřbitově. Jedná se spíše o projevy předsudků vůči vyznavačům jiné, než katolické víry obecně. Nemůžeme tvrdit, že se jednalo o spor dvou silných, rozdílných osobností, ačkoliv tento moment v konfliktu Františka Dvořáka se spolkem je také přítomen.

Problémem, který byl pro Františka Dvořáka možná o něco větší než nekatolické obyvatelstvo na jeho farnostech, bylo liberální smýšlení, reprezentované na politické úrovni *Národní stranou svobodomyslnou*. Liberální smýšlení s sebou totiž, dle Františka Dvořáka, přinášelo zdrženlivost ve věcech náboženských, na což v příslušných farních kronikách několikrát upozornil. To byl také důvod, proč farář projevoval svou averzi jednak vůči mladočechům, ale také vůči jejich podporovatelům z řad venkovského obyvatelstva. V příslušné kapitole této práce je pojednáno o vazbách členů Čtenářské besedy na Národní stranu svobodomyslnou. V této perspektivě se tedy jeví averze Františka Dvořáka k liberálně orientovaným členům spolku v kombinaci s předsedou jiného náboženského vyznání jako hlavní motiv jeho jednání.

Svou roli sehrála také neschopnost Františka Dvořáka reagovat dostatečně pružně na změny společnosti a její požadavky. Na příkladu Loučeňska můžeme sledovat střet nové autority, kterou představovala Čtenářská beseda, a staré autority, kterou byl místní farář. Ten byl ve venkovském prostředí tradičně uznávanou osobností a je zřejmé, že František Dvořák sám sebe takto vnímal. V tomto případě vidíme, jak někteří liberálně smýšlející jedinci již v poslední čtvrtině 19. století nevnímali farářův status jako nedotknutelný a byli si dobře vědomi svých práv. Příkladem toho může být moment, kdy farář vyhrožoval rozpuštěním spolku, na což představitelé Čtenářské besedy reagovali tak, že faráře upozornili na jeho omezenou pravomoc v kontrole spolkové činnosti.

Svou roli v dynamice celého procesu sehrála také dobová periodika. Ačkoliv nelze tvrdit, že se jednotlivé tiskoviny podílely na vyřešení celého sporu, na základě podrobnějšího zkoumání jeho vývoje lze konstatovat, že jejich využití pomáhalo udávat tempo v řešení celé záležitosti. Dle jednotlivých informací, které vycházely v *Národních listech*

Brousk počátkem roku 1876 se zdá že žaloba byla na Čtenářskou besedu podána až poté, co vyšla první zmínka o událostech na Loučeni, tedy dopis dedikovaný Františku Dvořákovi v *Národních listech*. První zmínka o soudním procesu se objevuje až v *Brousku* ze dne 12. března 1876, tedy 2 měsíce poté. Jedním z impulzů pro podání žaloby na představitele Čtenářské besedy mohl být tedy výše zmíněný text z *Národních listů*, který veřejně kritizoval jednání Františka Dvořáka. Za pomoci konkrétních periodik se tak ze zdánlivě banální události mohlo stát synonymum pro podvratnou činnost, jejíž význam měl širší souvislosti, než jaká byla skutečnost.

V lokálním sporu mezi představiteli Čtenářské besedy a místním farářem Františkem Dvořákem se odráží dobové politické napětí mezi dvěma českými politickými stranami, tedy *Národní stranou* a *Národní stranou svobodomyšlnou*, resp. jejich aktivními či latentními podporovateli. František Dvořák se, jako konzervativní člověk, klonil spíše k *Národní straně*, jejíž politiku na stránkách farních kronik nejednou hájil. Oproti tomu představitelé nově vzniklého spolku měli blíže k liberálnější *Národní straně svobodomyšlné*, ke které se přihlásili mimo jiné výběrem *Národních listů* pro zveřejnění celé kauzy. Periodika sehrála dílčí roli v procesu řešení sporu, který měl zprvu pouze lokální význam. Díky zveřejnění celé kauzy se její řešení nejen uspíšilo, ale pomohlo také k vytvoření chiméry o vzniku mladočeské adamitské sekty. Na příkladu Loučeňska je též v této souvislosti možné dokumentovat vliv fenoménu letních bytů na posun místního kulturního života či na politickou orientaci některých jedinců.

Prameny a literatura

Prameny:

Literární archiv PNP, fond Sladkovský Karel.

Literární archiv PNP, fond Trmal z Toušic Emanuel.

Literární archiv PNP, Slovanská Lípa - spolkový archiv, inv. č. 1538, ČTENÁŘSKÝ SPOLEK – Loučeň, dopis Lípě Slovanské, rok 1949.

SOA Praha, Sbíрка matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, č. svazku matriky 5.

SOkA Mladá Boleslav, FÚ Rejšice, Kniha pamětní 1794-1939.

SOkA Nymburk:

Osobní fond Karel Komárek; Dragounova kronika; proz. č. kar. 1.

FÚ Loučeň, Farní kronika 1814 – 1881, proz. č. knihy 1.

FÚ Loučeň, Farní kronika 1882 – 1900, proz. č. knihy 2.

ONV Nymburk, Spolkový katastr – Čtenářská beseda Loučeň, kart. 49, 52.

Okresní úřad Poděbrady, Čtenářská beseda Loučeň, sign. 8/38/2.

Vydané prameny:

Brousek:

Dopisy. *Brousek* 3. 1876, č. 59, s. 2. NKC - FOND 19. STOLETÍ - HOSTIVAŘ,
r. 1876 Roč.03 Leden-Červen, sign. 54 A 000213.

Jizeran, dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=12558&it=0>

Z Loučeně, *Jizeran* 14, 1893, č. 20, s. 3, ISSN: 1803-0335.

Z Loučeně, *Jizeran* 15, 1894, č. 37, s. 3, ISSN: 1803-0335.

Moravská Orlice, dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=9865&it=0>

Adamité, *Moravská Orlice* 14, 1876, č. 61, s. 2. ISSN: 1803-117X.

Národní listy, dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=12220&it=0>

Čtenářská beseda v Loučeni, *Národní listy* 15, 1875, č. 130, s. 3, ISSN: 1214-1240.

Panu P. V. Dvořákovi, faráři v Loučeni!, *Národní listy* 16, 1876, č. 21, s. 3, ISSN: 1214-1240.

FEUILLETON, *Národní listy* 16, 1876, č. 78, s. 1, ISSN: 1214-1240.

Listy z kraje, Z okresu nymburského, *Národní listy* 16, 1876, č. 109, s. 2, ISSN: 1214-1240.

Staročeská lež [...], *Národní listy* 16, 1876, č. 112, s. 2, ISSN: 1214-1240.

Čtenářský spolek v Loučeni, *Národní listy* 17, 1877, č. 100, s. 3, ISSN: 1214-1240.

Josef SCHULZ, *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, in: Židovská ročenka, Praha: Židovská obec v Praze (5757/1996-1997 [vyd. 1996]), s. 162 - 178.

Literatura:

Antonín BOUČEK, *Karel Sladkovský*, 1. vyd., Praha: Orbis, 1948.

Jiří CVETLER, *Pražská universitní léta Dr. Rudolfa Taxise*, in: Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy, Praha: Universita Karlova, roč. 3, 1962, č. 2, s. 101-136.

Jana ČECHUROVÁ, Jan RANDÁK a kol., *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, 1. vyd., Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, ISBN:978-80-7422-309-9; 978-80-7308-556-8.

František DUDEK, *Loučeň a Thurn-Taxisové. Průvodce k expozici o panství, zámku, obci Loučeň a jejich majitelích, zejména o příslušnících české větve knížecího rodu Thurn-Taxisů*, Praha: Vega-L, 2006.

František DUDEK, *Příběh obce a zámku Mcely: 1252-2012: 1652-2012 : kniha o krajině a lidských osudech v regionu Svatojiřský les na severu Nymburska*, 1. vyd., Praha: Otto Smrček, 2012, ISBN:978-80-904797-1-5.

František DUDEK, *Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872*, Praha: Academia, 1979.

Michal FRANKL, *"Emancipace od židů". Český antisemitismus na konci 19. století*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2007, ISBN:978-80-7185-882-9.

Milan HLAVAČKA, "*Clarissime domine, mnoho-li Vaše fara vynáší?*" *Solidarita nebo klientelismus: materiální zázemí českého vlastence v prvních desetiletích 19. století.*, in: *Jeden jazyk naše heslo buď*. Sv. 1. Antonín Jaroslav Puchmajer, Radnice-Plzeň: Spolek divadelních ochotníků, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2001, s. 209-221.

Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, 1. vyd., Praha: Libri, 2006, ISBN:80-7277-297-X.

Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1999, ISBN:80-204-0809-6.

Ivan JAKUBEC, *Paměti a vzpomínky jako prvořadý historický pramen?*, in: *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*, Praha: Národní technické muzeum, 2006, s. 71-78, ISBN:80-7037-152-8.

Kolektiv autorů, *Národní Listy: jubilejní sborník: 1861-1941*, Praha: Pražská akciová tiskárna (Národní listy), 1941.

Pavel JUŘÍK, *Encyklopedie šlechtických rodů*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 2014, ISBN:978-80-242-4573-7.

Anna KALOUSKOVÁ, *Sporné a pozůstalostní záležitosti rodu Thurn-Taxis na velkostatku Dobrovice-Loučeň od konce 18. do počátku 20. století*, Praha 2017, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archivního studia, 12. 9. 2017.

Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, 1. vyd., Praha: Argo, 1996, ISBN:80-7203-022-1.

Jana MACHAČOVÁ, Jiří MATĚJČEK, *Využití vzpomínek v historické sociologii*, in: *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*, Praha: Národní technické muzeum, 2006, s. 57-69, ISBN:80-7037-152-8.

Jakub MACHEK, *Od Brousku ke Kurýru – česká cesta od lidového tisku k bulvárním deníkům na pozadí vývoje středoevropského tisku*, Mediální studia, II, 2014, s. 149–173, ISSN 2464-4846, dostupné z: https://www.medialnistudia.cz/front.file/download?file=2014_02_03_machek.pdf, cit. 28. 3. 2018.

Václav MATOUŠEK - Šárka KOUKALOVÁ - Marcela ŠÁŠINKOVÁ, *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*, *Historická geografie* 40, 2014, č. 1, s. 19 – 40, ISSN:0323-0988.

Zdeněk MAREČEK, *Loučeň a Thurn Taxisové. Pohledy do doby minulé i nedávné*, Loučeň, 1998.

Jaroslav MRŇA, *Farní kroniky jako pramen církevních a sociálních dějin na příkladu pamětních knih farností v děkanství velkomeziříčském*, Praha 2015, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 25. 2. 2016.

František PALACKÝ, *Popis království Českého: čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII wykonaného*, Praha: J. G. Kalve, 1848.

Jiří RAK, *Dělníci na vinici Páně nebo na roli národní?*, in: Bůh a bohové: církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století: sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7.-9. března 2002, Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 2003, s. 128-138, ISBN:80-85917-98-X.

Jiří SENOHRÁBEK, *Časopis Boleslavan 1860-1867. Proměna zábavného venkovského listu v politický tiskový orgán radikálně demokratické opozice*, Český časopis historický, Praha: Historický ústav AV ČR 100, č. 2, 2002, s. 293-334. ISSN:0862-6111.

František STELLNER, Jan ŽUPANIČ, Michal FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha: Nakladatelství A. Skřivan ml., 2001, ISBN:80-86493-00-8.

Zdeněk ŠIMEČEK, Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*, 1. vyd. Praha: Academia, 2014, ISBN:978-80-200-2404-6.

Jan ŠTEMBERK, *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, Historická sociologie, 1/2013, s. 75 – 88, ISSN 2336-3525, dostupné z: <https://historicalsociology.cuni.cz/HS-26-version1-5stemberk.pdf>, cit. 16. 4. 2018.

Hugo TRAUB, *Karel Sladkovský r. 1849*, Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 19, 1912, č. 10, s. 834-843, č. 11, s. 751-762, č. 12, s. 912-921.

Hugo TRAUB, Příspěvek k životopisu kn. Thurn-Taxisse, in: *Červená a bílá. Měsíčník pro otázky kulturní, sociální a politické* č. 1, 1934.

Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha: Svoboda, 1982.

Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1996, ISBN:80-205-0088-X.

Michael WÖGERBAUER- Petr PÍŠA - Petr ŠÁMAL- Pavel JANÁČEK, *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*, sv. I., 1749-1938, 1. vyd., Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i., 2015, ISBN:978-80-200-2491-6.

Vladimír ZAPLETAL, JUDR. RUDOLF KNÍŽE THURN-TAXIS, *Sokol* 59, 1933, s. 213–214. Dostupné z:
http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ontheflypdf_PGetPdf?app=11&id=595726&start=17&end=32, 18. 3. 2018.

Tomáš ZOUZAL, *Sociokulturní působení českého duchovenstva v 60. letech 19. století: sedlčanský vikariát pod vedením B. M. Kuldy 1860-1870*, Praha 2013, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 11. 9. 2013.